paylaşım

2019/02
Kartonsan Karton Sanayi ve Ticaret A.Ş.

MUTLU YILLAR DİLERİZ...

Paylaşım
Yaşam Kültürü Dergisi
Kartonsan Karton Sanayi A.Ş. tarafından T.C. yasalarına uygun olarak yayınlanır ve ücretsizdir. Dergide yayımlanan yazı ve görseller izinsiz kullanılamaz.

Yayın Türü
Yaygın Süreli Yayın

İmtiyaz Sahibi
Kartonsan A.Ş. adına Haluk İlber

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Atiye Tuğtekin

Yönetim Yeri
KARTONSAN Karton Sanayi ve Ticaret A.Ş.
Prof. Bülent Tarcan Caddesi Pak İş Merkezi No:5 Kat:3
Gayrettepe . İSTANBUL
Tel: +90 (212) 273 20 00 - Faks: +90 (212) 273 21 70
www.kartonsan.com.tr

Baskı & Cilt
ANKA Matbaacılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
Fevzi Çakmak Mahallesi, 2. Cd. 1119. Sk. No:3, 34220 Esenler . İstanbul
Tel: +90 (0212) 565 9033 - Faks: +90 (0212) 565 9034
www.ankamatbaa.com.tr

Yayıncı
SYNERGY Bilişim ve İletişim Hizmetleri Ltd. Şti.
Mall of İstanbul Office No:136 Başakşehir İSTANBUL
Tel: +90 (212) 347 40 00 - Faks: +90 (212) 347 40 04
www.kurumsalyayin.com

NAPM RECYCLED 100% APPROVED

Paylaşım Yaşam Kültürü Dergisi, %100 geri dönüşümlü kağıt kullanılarak hazırlanmıştır.
Kapakta Kartonsan ürünlerinden Lutriplex 350 gr. kağıt kullanılmıştır.

Paylasim Life Style Magazine is printed on 100% recycled paper.
Cover pages printed on Lutriplex 350 gr. paper produced by Kartonsan.

pak topluluğu

Kartonsan

İçindekiler

Zamanın izini tutma çabası ve
2 Takvimler

Göbeklitepe
6

Saşırtıcı litografik desenleriyle
Escher
12

Gazete kağıdından heykelleriyle
Hitotsuyama
18

22
Marmara Balıkları

28
Avrupa Bisiklet Rotaları

Edebiyatta Latin Patlaması
42

34
Sinemanın Ünlü Robotları

366 gün sürecek uzun bir yıla girmeden önce,
zamanın izini tutma çabasının tarihçesine bir göz atalım

TAKVİM

Kullanıldıkları toplumlardaki önemli olayları başlangıç kabul ederek hazırlanan takvimler, Babil ve Asurlularda her yeni kral başa geçtiğinde yeniden başlıyordu. Çin takvimi ilk Çin imparatorunun tahta çıkış tarihi olan M.Ö. 2697 yılını başlangıç kabul ederken, Romalılar Roma şehrinin kuruluşunu, Yunanlılar ilk olimpiyatların yapıldığı tarihi, Yahudiler Mısır'dan çıkışlarını, Hıristiyanlar Hazreti İsa'nın doğumunu, Müslümanlar Hazreti Muhammed'in Mekke'den Medine'ye hicretini takvim başlangıcı olarak kabul ediyorlar.

İnsanoğlu, doğanın ne zaman nasıl davranacağını kestirmenin ne kadar hayati olduğunu farkettiğinde takvimler ortaya çıkmaya başladı. Mezopotamya'dan Orta Amerika ve Uzakdoğu'ya kadar her toplum, doğal döngülere dair en doğru tahminleri yapabilmek için güneşin, ayın ve yıldızların konumlarını gözlemleyerek farklı takvimler oluşturdu. Dünyanın farklı bölgelerinde, birbirinden tamamen habersiz yaşayan ve gelişen toplulukların, zamanı ölçmek için belli astronomik olayları temel alan birimler olan yıl, ay ve gün gibi zaman dilimlerini kullanması, bu takvimlerin ortak özellikleri. Doğa olayları ve astronomik ölçümlerin yanı sıra hemen hemen tüm takvimler üzerinde etkili olan en önemli iki faktör ise din ve toplumun yönetim şekli.

AY ve GÜNEŞ TAKVİMLERİ

Ayın dünya çevresinde bir kez dönüşünü tamamlaması için geçen süreyi bir aylık birim olarak alan ay takvimleri, tarih boyunca pek çok topluluk tarafından geliştirildi ve kullanıldı. Ayın dünyaya yaklaştığı ve uzaklaştığı, dolayısıyla gel git olaylarının olduğu dönemlerin en doğru şekilde tahmin edilebildiği bu yöntemde, deniz ve nehir kenarında yerleşik balıkçılığa dayalı toplumlar için çok kullanışlı bir takvim elde edilmiş oluyordu.

Ay takvimlerinde 29 veya 30 gün süren 12 aydan oluşan bir yıl 354 gündür ve güneş takviminden 11 gün daha kısadır. Güneş döngüsüne uyum sağlaması için kimi yıllara günler veya aylar eklenen takvimler olduğu gibi, güneş döngüsünden tamamen bağımsız, sadece ay hareketlerine bağlı takvimler de kullanılmaktadır.

Ayın hareketlerine göre belirlenen Eski Çin takviminden gelen geleneksel yaklaşımla Moğolistan, Kore, Japonya ve Vietnam bir tür ay takvimi kullanmaya devam ediyorlar. Ayın hareketlerine göre oluşturulan Hicri Takvim islam ülkelerinde hâlâ kullanılıyor. İsrail de yine ay döngüsüne dayalı İbrani Takvimi kullanmaya devam ediyor.

Dünyanın güneş etrafındak bir tam dönüşünü esas alan güneş takvimleri içinde, günümüzde kullanılan Gregoryen takvime en yakın olanı Jülyen takvimidir. M.Ö. 46 yılında Roma İmparatoru Sezar, M.Ö. 738 yılından beridir kullanılan ve savaş tanrısı Mars'ın adını taşıyan ayla başlayan ay takviminin yarattığı mevsimsel karışıklıkları giderecek yeni bir takvim oluşturması için, İskenderiyeli astronomi bilgini Sosigenes'i görevlendirdi.. Dünyanın tam turunu 365 gün 5 saat 48 dakikada tamamladığını ölçen Sosigenes, kolaylık olması için 365 gün 6 saat süren bir yıldan oluşan Jülyen Takvimi hazırladı. Bir yıl altısı 30 ve altısı 31 gün olmak üzere 12 aya bölünmüştü. Son ay olan Şubat'ın dört yılda bir 30, diğer yıllar 29 gün sürmesine karar verildi ve takvim kullanılmaya başlandı.

Sezar'dan sonra imparator olan Augustus, sekizinci aya kendi adını verdi. Sezar'ın adını taşıyan yedinci ay 31 gün olduğuna göre Augustus da 31 gün olmalıydı, dolayısıyla Şubat ayı 28 güne indirildi.

Çin Takvimi

Kimi 29 kimi 30 günlük 12 aydan oluşan 354 günlük eski Çin takviminde, bazı yıllar "runyue" denen artık ayların eklenmesiyle, 383 veya 384 gün sürüyor. Çin takviminde, her biri hayvan adlarıyla anılan 12 yıllık döngüler yer alıyor.

Efsaneye göre Buda, bütün hayvanları huzuruna çağırır ve emrini dinleyip gelen her hayvana bir yıl hediye eder. En çabuk gelen fare ilk yılı alır. Onu boğa, kaplan, tavşan, ejderha, yılan, at, keçi, maymun, horoz, köpek ve domuz izler.

Çin'de yıllar, asırlardır bu hayvanları isimleriyle anılıyor. 1912 yılında uluslararası takvim standardını kabul eden Çin'de ay takvimine göre belirlenen geleneksel yılbaşı hala büyük önem taşıyor ve ülke çapında tatil ilan edilerek renkli törenlerle kutlanıyor.

Ülkenin en uzun resmi tatili olan ve 15 gün süren kutlamalarda, aileler geleneksel olarak bir araya geliyor. Dünyanın dört bir yanındaki Çinliler tatillerini aileleriyle birlikte kutlamak için yola çıktıkları için, Çin yılbaşı, her yıl dünya üzerinde en çok seyahat edilen dönem oluyor.

Geleneksel toplum baskısının en çok hissedildiği bu dönemde, aileleriyle tanıştırmak için kız veya erkek arkadaş arayanlara hizmet veren kiralama şirketleri var. Yine geleneksel olarak çocuklara şans ve bereket getirmesi için kırmızı zarflar içinde şans parası veriliyor. Kırmızı, Çin'de yılbaşının uğurlu rengi; her yer ve her şey kırmızı süslerle bezeniyor.

Yılbaşı döneminde kutlanan ve Fener Festivali ile sona eren Bahar Festivali süresince Çinliler, vücut üzerinde makas, bıçak ve diğer keskin nesneleri kullanmıyor, yani saç ve tırnak dahi kesmiyor, şansız kabul edilen ölüm, hastalık gibi sözcüklerden uzak duruyor, tartışmamak, küfür etmemek, herhangi birşeyi kırmamak için büyük özen gösteriyor. Böylece yeni yılın daha şanslı, bereketli ve olumlu geçeceğine inanıyorlar.

Çin takvimine göre 5 Şubat 2019'da başlayan domuz yılı 25 Ocak 2020'de bitecek ve yerini fare yılına bırakacak.

Hicri Takvim

İslam dünyası tarafından kullanılan ve Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye hicret ettiği M.S. 622 yılını başlangıç kabul eden Hicri Takvim de kameri yani ay hareketlerine göre düzenlenmiş bir takvimdir. Yılın ilk ayı Muharrem 30 gün çeker. Takip eden aylar 29 ve 30 gün uzunluğundadır ve bir yıl 354 gündür. İslam dininin mübarek günleri, güneş takvimine göre her yıl 11 gün erkene gelir ve değişik mevsimlere rastlar.

Bu yıl 31 Ağustos 2019 tarihinde kutlanan hicri yılbaşı ile başlayan 1441 yılı, önümüzdeki yıl 20 Ağustos'ta sona erecek.

2020 yılında yeni yıl
Gregoryen takvime göre 1 Ocak;
Çin takvimine göre 26 Ocak;
Hicri takvime göre 21 Ağustos;
İbrani takvimine göre 19 Eylül'de
başlayacak.

Hicri 1441 Yılı
Aylar ve Mübarek Günler

Muharrem (30)	**31 Ağustos 2019**
1 Muharrem Yılbaşı	31 Ağustos 2019
10 Muharrem Aşure	9 Eylül 2019
Safer (29)	**30 Eylül 2019**
Rebiülevvel (30)	**29 Ekim 2019**
12 Rebiülevvel Mevlid Kandili	8 Kasım 2019
Rebiülâhir (29)	**28 Kasım 2019**
Cemaziyelevvel (30)	**27 Aralık 2019**
Cemaziyellâhir (29)	**26 Ocak 2020**
Receb (30)	**25 Şubat 2020**
İlk cuma gecesi Regaib Kandili	27 Şubat 2020
26 Receb Miraç Kandili	21 Mart 2020
Şaban (29)	**25 Mart 2020**
14 Şaban Berat Kandili	7 Nisan 2020
Ramazan (30)	**24 Nisan 2020**
1 Ramazan Oruç Başlangıcı	
26 Ramazan Kadir Gecesi	19 Mayıs 2020
Şevval (29)	**24 Mayıs 2020**
1-3 Şevval Ramazan Bayramı	
Zilkade (30)	**22 Haziran 2020**
Zilhicce (29)	**22 Temmuz 2020**
10-13 Zilhicce Kurban Bayramı	31 Temmuz 2020

Türkler Tarafından Kullanılan Takvimler

Türkler İslamiyeti kabul etmeden önce, 12 yıllık bir dönemde, her bir yılın bir hayvan adıyla anıldığı bir takvim kullanıyorlardı. 12 yıllık süreye "Küçük Devre" deniyordu. Beş Küçük Devre'den oluşan 60 yıllık süreye ise "Büyük Devre" deniyordu. Yıllar Sıçan (Sıçgan), Öküz (Ud), Pars, Tavşan (Tavışgan), Timsah (Nek), Yılan, At (Yund), Koyun (Koy), Maymun (Biçin), Tavuk (Takagu), Köpek (İt) ve Domuz (Tonguz) olarak adlandırılıyordu. Bir gün, iki saatlik bir zamana karşılık gelen ve "çağ" denen 12 eşit bölüme ayrılmıştı. Bu takvimde haftalar yoktu, günlere de isim verilmez, "Koyun yılının 6. ayının 8. günü" diye ifade edilirdi.

Orta Asya'da yaşayan bir çok Türk topluluğu tarafından kullanılan 12 Hayvanlı Takvim Türklerin müslümanlığı kabul etmesiyle yerini Hicri Takvim'e bıraktı. Büyük Selçuklular zamanında Melikşah tarafından güneş yılına göre hazırlatılan Celali Takvimi ile İlhanlılar zamanında İlhanlılar Takvimi adı verilen farklı takvimler kullanılsa da sonunda yine Hicri Takvim'e dönüldü.

Tarıma dayalı ekonomisi olan Osmanlı İmparatorluğu'nda Hicri Takvim kullanımı, zamanla devletin gelir-gider dengesini bozmaya başladı. Zira gelir vergisi olan öşür sadece hasat mevsimlerinde toplanırken, devletin tüm ödemeleri Hicri Takvim'e göre yapılmaktaydı. Mali dengeyi sağlamak için 1677'de Rumi Takvim adı verilen bir sistem geliştirildi. Bu takvimde ay ve günler Jülyen takvimden gelmekteydi. Jülyen takvimden ayrıldığı konularsa, o yıl 1 Mart'a denk gelen 1 Muharrem'in yılbaşı olarak kabul edilmesi, başlangıç olarak da Jülyen yılbaşından 622 yıl önceyi, yani Hicret tarihini kabul etmesiydi. Hicretle başladığı ama güneşe göre düzenlendiği için Hicri-Şemsi takvim de denen Rumi takvim 1 Mart 1256 tarihinde başladı. Hicri takvimle aradaki 11 günlük farkın giderilmesi için her 33 yılda bir, bir hicret yılı Rumi Takvim'den düşülüyordu. Bu karışık uygulama, Rumi ve Hicri yıllar arasında gittikçe artan ve karmaşıklaşan farklar yarattı. Resmi işlemlerde kimi zaman Hicri, kimi zaman Rumi tarihlerin kullanılması da karışıklığı artırdı. Rumi takvime göre 8 Şubat 1332'de Gregoryen takvime geçildi. 15 Şubat 1332'den sonra gelen gün 1 Mart 1333 ilan edilerek takvimler arasındaki fark ortadan kaldırıldı.

26 Aralık 1925, yani Rumi takvimle 8 Şubat 1332'de yürürlüğe giren "Takvimde Tarih Mebdeinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun" ve "Günün 24 Saate Taksimi Hakında Kanun" ile, 1 Ocak 1926'dan başlayarak Gregoryen Takvim (Miladi Takvim) Kullanımına geçildi. Yıl başını 1 Ocak olarak alan ve günü 12 saat gündüz, 12 saat gece olarak ayırmak yerine, 24 saatlik dilimlere bölen bu kanunlar, Rumi takvim kullanımından gelen ve 1 Mart'ı mali yılbaşı kabul eden düzenlemeyi ise değiştirmedi. Mali yılbaşının da 1 Ocak tarihine alınması, 1983 yılında gerçekleşti.

İbrani 5780 Yılı
Aylar ve Mübarek Günler

Tişri (30)	**30 Eylül 2019**
1 Tişri Roşaşana - yılbaşı	30 Eylül 2019
10 Tişri Yom Kipur	9 Ekim 2019
15 Tişri Sukkot	14 Ekim 2019
22 Tişri Shemini Atzeret	22 Ekim 2019
23 Tişri Simchat Torah	23 Ekim 2019
Çeşvan (30)	**30 Ekim 2019**
Kislev (30)	**29 Kasım 2019**
25-29 Kislev Hanukah	23-27 Aralık 2019
Tevet (29)	**29 Aralık 2019**
Şevat (30)	**27 Ocak 2020**
Adar (29)	**26 Şubat 2020**
14 Adar Purim	10 Mart 2020
Nissan (30)	**26 Mart 2020**
15-22 Nissan Pesach	9-16 Nisan 2020
İyar (29)	**25 Nisan 2020**
Sivan (30)	**24 Mayıs 2020**
6-7 Sivan Shavuot	29-30 Mayıs 2020
Tammuz (29)	**23 Haziran 2020**
Av (30)	**22 Temmuz 2020**
9 Av Tish'a B'Av	30 Temmuz 2020
Elul (29)	**21 Ağustos 2020**

Antik Takvimler

İlk güneş takvimini Mısırlılar ilk ay takvimini Sümerler oluşturmuşlardır. Antik çağlarda kullanılan takvimlerin çoğunluğu hem ay hem de güneşin hareketleri dikkate alınarak düzenlenmiştir ve güneş yılları ile ay ayları bir arada kullanıldığı için "lunisolar" takvimler olarak adlandırılırlar.

Astromi biliminde oldukça ileri bir toplum olan Sümerler, kullandıkları ay esaslı takvimi güneş döngüsü ile uyumlaştırmanın yolunu, üç yılda bir başta bulunan kralın yıla bir ay eklemesi yöntemiyle ile çözmüşlerdi. Sümerlerde hangi yılda olunduğu da, baştaki kralın hüküm sürdüğü yıla göre, örneğin "Lugalzaggesi'nin hükümdarlığının üçüncü yılı" şeklinde ifade edilirdi. Her ayın birinci, yedinci ve onbeşinci günü, çalışılmayan kutsal günler olarak kabul edilirdi. Yılbaşı ise hasat zamanından sonra başlardı. Her yıl iki mevsimden oluşurdu: sonbahar döneminde başlayan ve kış sonuna kadar süren yağışlı mevsim "enten" ve yaz başından sonbahara kadar süren kuru mevsim "emesh".

Antik Mısır'da ise her biri 30 günlük 12 aydan oluşan güneş esaslı takvime, "haab" denilen 5 gün eklenerek oluşturulan takvim, Mısır halkına, yaşam ve geçim kaynakları olan Nil Nehri'nin kabarmalarını öngörebilme imkanı sunuyordu. Sirius yıldızının doğuşu ile başlayan Mısır takvimi 4 aylık 3 mevsimden oluşurdu.

Tüm tarih bilimcilerin ilgi odağı olan Maya Takvimi ise, 52 yıllık bir döngüye sahipti. Maya Takvimi'nde bir yıl, her biri 20 gün süren 18 aya, beş isimsiz gün eklenerek oluşturulmuştu.

İbrani Takvimi

İbraniler de 29 ve 30 günlük 12 aydan oluşan bir takvim tasarlamışlardı. Bugün İsrail'in resmi takvimi olan bu takvimde, kutsal bayramların her yıl yer değiştirmemesi ve istenmeyen mevsimlere denk gelmemesi için bazı yıllar 13 ay, yani 384 gün olarak uygulanır. Artık yılların sayısı oldukça detaylı bir hesaplama ile belirlenir ve her 19 yıllık dönemde 3,6,8,11,14,17 ve 19. yıllar artık yıl olarak uygulanır.

İbrani Takvimi'nde yılbaşı, miladi takvime göre eylül-ekim aylarına rastlayan Tişri ayı ile başlar. Artık yıllarda, altıncı ay olan Adar'dan sonra, Adar Şeni ya da Adar Bet denen 29 günlük bir ayın geldiği artık yıl düzenlenir. Gözlemden çok hesaplamaya dayalı bir takvim olan İbrani Takvimi'nin başlangıcı, dini inanışlarına göre dünyanın yaratıldığı gün olan ve miladi takvime göre M.Ö. 3761 yılının Ekim ayının altıncı gününe gelen gün başlar. Halen 5780 yılının sürdüğü İbrani Takvimi, Tanrı'nın dünyayı altı günde yarattığı ve yedinci gün dinlediği inancından yola çıkarak, hafta kavramını kullanan en eski takvimdir.

Bugün tüm dünyada kullanılan ortak takvim, Papa XIII. Gregorius adına Gregoryen takvim olarak adlandırılıyor.
Jülyen takvimde ihmal edilen 12 dakikalık fark, 1500 yıllık kullanımın ardından yaklaşık 10 günlük bir kaymaya neden olmuştu. Bu fark Gregorius'un girişimiyle, bir gecede 10 gün atlanarak giderildi ve yıl başı 1 Ocak tarihine alındı.

Dünyanın ilk tapınağı

GÖBEKLİTEPE

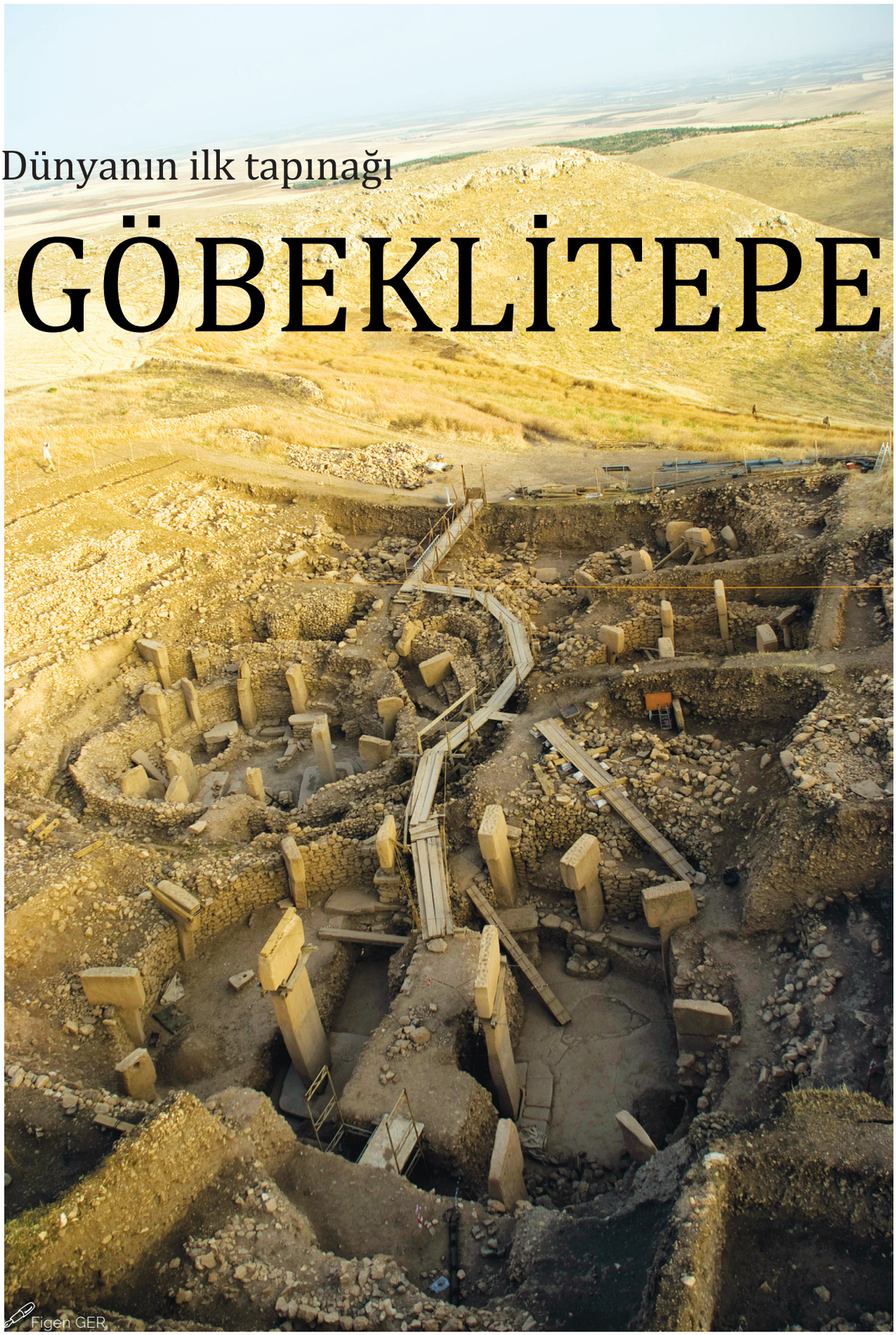

Figen GER

Her şeyin anlatılmaya değer bir hikayesi vardır. Kimi hikayeler hiçbir zaman anlatılmaz, gün ışığına çıkamadan gizem içinde kalır. Göbeklitepe'nin, sonsuz evrenin ücra bir köşesindeki minik gezegenimizde saklı kalmış bu gizemli mekanın düşündürücü ve olağanüstü hikayesi ise, dünya tarihi hakkında bildiklerimizi kökünden değiştirecek nitelikte.

Göbeklitepe'den önce bildiğimiz tarih

Hikayenin baş kahramanı Homo Sapiens. Yani "Bilinçli İnsan". Dört milyar yıl yaşındaki dünyamızın zaman çizgisinde minicik bir nokta olan dört milyon yıllık insan evrimini incelediğimizde, Homo Habilis, Homo Erectus derken, bugünkü çağdaş insan prototipinin yani Homo Sapiens'in sadece 200.000 yıl önce ortaya çıktığını görüyoruz.

Taş Devri insanının ne gibi becerileri olduğunu, günümüzün sıra dışı arkeoloji araştırmacılarından İstanbul Üniversitesi Tarihöncesi Arkeoloji Bölümü Başkanı Prof. Dr. Mehmet Özdoğan'dan dinleyelim:

"O dönemin insanı, gezgin, göçebe. Jenüz besin üretimi yapmıyor, daha çok avcı-toplayıcı gruplar halinde yaşıyor. Bitkileri ve köklerini topluyor, hayvanları avlıyor, balık tutuyor. Uzun süre bu yeteneklerini geliştiriyor. Bir yandan da biyolojik evrimi devam ediyor. Soyutlama yetisi, sinir sisteminin gelişimi, kaslarını kullanabilme yetisi gibi alanlarda biyolojik bir evrim geçiriyor. Daha kullanışlı aletler yapabilmeye başlıyor. Bu süreçte yaşadığı ortam ve doğal çevresi de sürekli bir değişim içinde. Son buzul dönemi bittiğinde, yani günümüzden yaklaşık 14.000 yıl önce, dünyanın her yerinde iklim kuşakları değişmeye başlıyor ve bugünkü iklim koşullarına geçiş başlıyor. İnsanoğlunun yerleşik yaşama geçmesine destek verecek iklim koşulları oluşmaya başlıyor."

"Bilinçli İnsan" ortaya çıkışından itibaren 195.000 yıl boyunca pek az yol katedebiliyor. Kalıcı gelişmelerden ve istikrarlı bir üretkenlikten uzak, yaşadığı mağaraların duvarlarına resmettiği ilk sanat eserlerinden, toprağın işlenişine, yerleşik düzene geçişten kültür oluşturmaya uzanan gayet yavaş bir gelişme süreci.

Derken, kafatasının içindeki birbuçuk kilogramlık gri madde, daha önce hiç bir varlıkta çalışmadığı şekilde çalışmaya başlıyor ve günümüzden 5.000 yıl önce, önemli bir başarı elde ediyor insan. Çivi ile taşları oyarak yazı yazmaya başlıyor. Yazıyla beraber kayıtlar tutulmaya başlanıyor ve artık yazılı tarih devri başlıyor. Bir ok hızıyla başlayan gelişmeler sürekli artan bir hızla birbiri ardına geliyor. 200 yıl önceki sanayi devrimi ve 30 yıl önceki iletişim çağı ile gelişme hızı ışık hızına yaklaşmaya başlıyor.

Peygamberler şehri Urfa

Göbeklitepe, Şanlıurfa'ya 12 kilometre uzaklıkta, Fırat'ın hayat verdiği, günümüzden 7-8 bin yıl önce tarımın başladığı yer olarak kabul edilen ve arkeolojide "bereketli yay" olarak tanımlanan toprakların tam orta noktasındaki bir tepenin üzerinde yer alıyor.. Anadolu'nun en mistik yerlerinden biri olan ve "Peygamberler Şehri" olarak tanınan Urfa'nın tarihi de 7-8 bin yıl öncesine gidiyor. Hz.İbrahim, Hz.Eyüp, hemen yakındaki kadim şehir Harran da eklenince, Urfa'nın dinler tarihindeki yeri daha da belirginleşiyor.

Göbeklitepe'nin, başlangıcı günümüzden 12.000 yıl öncesine dayanan hikayesi, ilk kez Ekim 1994'te Urfa'da ortaya çıkıyor. Urfalı Şavak Yıldız, toprak üzerinde büyük ve biçimli bir taş görüyor. Etrafını biraz açmaya çalıştığında taşın tahmininden çok daha büyük olduğunu farkediyor. Urfa Müzesi'ne giderek bulduğu taşı anlatmasından kısa bir süre sonra ise, Alman Arkeoloji Enstitüsü'nde çalışan Klaus Schmidt tarafından ziyaret ediliyor. Schmidt, hayatta bir kez olacak türden bu keşif ile nasıl karşılaştığını şöyle anlatıyor:

"Göbeklitepe'ye 1994 yılında geldiğimde, tamamen bilinmeyen bir yer değildi. Çok açık bir pozisyonda, bir tepenin üzerinde yer alıyor. Bu bölgedeki en yüksek nokta. Yerinin, kolay görünürlüğü nedeniyle seçildiği çok açık. Bir vadiye ya da ovaya saklanmış değil. Her yönden görülebilecek şekilde en yüksek tepenin üzerine kurulmuş."

1994 yılından başlayarak, aramızdan ayrıldığı 2014 yılına kadar Urfa'yı mesken tutan ve Göbeklitepe kazılarına başkanlık eden Schmidt, buluntuların bir yerleşim yerine değil, bir tapınağa ait olduğunu ifade eden kişi olmuş.

"Buradaki kazılarda elde ettiğimiz sonuçlar kesin olarak gösteriyor ki burası bir ibadet mekanı, bir yerleşim mekanı değil. Türkiye'deki benzer diğer arkeolojik mekanlar olan Çayönü ve Nevalı Çori, ya da Suriye'deki Mureybed ve Jefr elAhmar, aynı zamanda yerleşim yerleri ancak Göbeklitepe çok farklı. Göbeklitepe'de bulduklarımız ev hayatı için yapılmamış. Ayinler ve dini amaçlarla kullanılmışlar. Göbeklitepe, Taş Devri tapınaklarından oluşan bir bütün."

Karbon tarihleme sonuçlarına göre tarihi günümüzden 12.000 yıl öncesine uzanan Göbeklitepe, ortaya çıkışından önce tarihin en eski buluntuları olarak kabul edilen Stonehenge'den tam 7.000 yıl daha eski. Öte yandan Stonehenge insanoğlunun yerleşik yaşama geçişinin gerçekleştiği kabul edilen dönemle uyum içindeyken, Göbeklitepe bu tezi altüst ediyor.

"Buluntularımız milattan 10 ila 9 bin yıl öncesine tarihleniyor. Daha sonra ortaya çıkacak en eski katmanların bundan biraz daha eski olmasını bekleyebiliriz. Bu büyük bir sürpriz oldu çünkü geç dönem avcı ve toplayıcı toplumların sahip oldukları şartlar altında böylesine gelişmiş mimariyi hayata geçirmelerini beklemiyorduk. Ortak kanı, uygar hayatın Yakın Doğu'da yerleşik toplumlar tarafından çok ilkel başlangıçlarla geliştirildiği yönündeydi. Ancak şimdi anlıyoruz ki durum bundan çok daha karmaşık."

Tarım ve hayvancılık gibi kavramlardan önce varolan toplulukların, böylesine mimari bir beceriyle, etrafında yerleşmeleri söz konusu olmayan bu devasa tapınakları inşa etmiş olması, bizi insanlık tarihi hakkında bildiğimiz herşeyi yeniden gözden geçirmeye zorluyor.

Yazının bulunmasına 7.000 yıl varken neolitik dönem insanını böylesine devasa bir kutsal anıt kompleksi yapmaya iten ne olmuş olabilir? Bir tapınak inşa etmek için gerekli şeylerin başında önce inanç gelir. Bu tapınağı inşa eden insanların inançlarını ifade eden hangi deliller var? Tekrar Prof. Dr. Mustafa Özdoğan'dan dinleyelim:

"Yapının tüm özellikleri ilerleyen dönemlerin yerleşim yerlerinden ayrışıyor. Tasarımı ve içerdiği sembollerle bir tapınak olarak öne çıkıyor. Yüksek taş duvarlar, duvarlarda nişler ve payandalarla hareketli bir yapı var. Duvar boyunca insanların oturup törenleri izlemesine olanak sağlayan setlerden oluşan bu yapıların terazzo, kum ve taş kaplama gibi yalıtım sağlayan taban yapıları, ayinlerin sıvı kullanılarak yapıldığının bir göstergesi. Sıvının niteliği ayrı bir konu. Kimi yapılarda bu tezi destekleyen drenaj kanalları da var. Farklı betimlemeler ve figür kullanımları göze çarpıyor. Sanat olarak tanımlanabilecek kadar üsluplaşmış, rastgele yapılmış olamayacak kadar stilize, bu konuda ustalaşmış birinin elinden çıktığı belli olan kabartmalar, heykeller, boyamalar, hayvanlar ve figürler, ayinlerin figürlerle bağlantılı olduğunu gösterdiği gibi, toplumda kademelerin ve hiyerarşilerin belirlendiğini, belli alanlarda uzmanlaşmanın başladığını gösteriyor. Bu da arkasında uzun bir toplumsal geçmiş gerektirir."

Göbeklitepe'de bugüne kadar ortaya çıkarılan yapılarda üç ana yapı şekli dikkati çekiyor. B, C, D olarak sınıflandırılan bu formlardan C formunda, yapı duvarları ve içindeki küçük sütunlar spiral formda inşa edilirken, D formunda eliptik bir yapı ortaya çıkarılmış. Tapınakları çevreleyen taşların arasında yer alan daha küçük sütunların sayıları değişkenlik gösteriyor. Tapınakların ortak noktası ise, ortada yer alan iki ana büyük sütun.

En yakını 2 km. uzaklıktaki kireçtaşı ocaklarından çıkarılan taşlardan, çakmaktaşı el aletleriyle oyularak yapılan ve yüksek taş duvarlar arasına yerleştirilen T formlu dikilitaşların yükseklikleri 4-6 metre, ağırlıkları 40-70 ton arasında değişiyor.

İnsanlık tarihine dair bildiğimizi sandıklarımızın yeni bir buluşla alt üst olması hiç rastlanmadık bir konu değil. Hatta bildiğimiz her şey zamanla değişiyor, bazılarının eksik, bazılarının da yanlış olduğu ortaya çıkıyor. Göbeklitepe'nin hikayesi de ezber bozan ve tabuları yıkan bir hikaye ve bizleri pek çok soruyla karşı karşıya bırakıyor. Yerleşik düzene geçilmeden toplumsal bir hiyerarşinin nasıl oluşmuş olabileceği, sembolizm ve sıvıların kullanıldığı ayinlerin nasıl yapıldığı kadar heyecan verici olan bir diğer soru ise Göbeklitepe'yi inşa edenlerin bunu nasıl başardıkları... Göbeklitepe tapınak inşaatçıları böylesine devasa anıtsal taşları kesmek, taşımak ve dikmek için hangi aletleri kullandılar? Schmidt anlatıyor:

"Temel malzeme bölgede çok yaygın olan çakmaktaşı olmuştu. Göbeklitepe'de çakmaktaşı aletlerden tonlarca var. Çakmaktaşı Taş Devri insanları için normal bir araçtı. Kireçtaşı blokları, çakmaktaşından yapılma aletlerle kolaylıkla oyulabilir. Çok detaylı kabartmalar ve heykeller yapılabilir."

Tapınağın yapımında kullanıldığı düşünülen çakmaktaşı aletlerin büyük bölümü Urfa Müzesi'nde sergileniyor. Bu son derece basit aletlerle, her biri 40 ila 70 ton gelen ve yükseklikleri 4-6 metre arasında değişen T şekilli devasa kireçtaşı bloklar oluşturmak inanılmaz bir işçilik. Üstelik en yakın kireçtaşı kaynağının tapınağa 2 kilometre uzaklıkta olduğu göz önüne alındığında, blokların nasıl taşındığı başka bir gizem haline geliyor. Taşları keserken, taşırken ve yerleştirirken müthiş bir emek harcanmış olmalı.

Günümüze kadar nasıl korundu?

Görünüşe göre, günümüzden 11 ila 12 bin yıl önce Güneydoğu Anadolu'da tapınak olarak bina kavramı vardı. Çayönü, Hallan Çemi, Nevalı Çori gibi tapınaklar bulunan arkeolojik alanlar arasında, Göbeklitepe'nin ilk örnek olarak başı çekiyor olması oldukça yüksek olasılık. Göbeklitepe, bölgedeki ilk tapınak kompleksiydi. İnşasını takip eden bin yıl zarfında, aynı düzeni tekrar eden kült yapı yerleşkeleri görüldü.

"Göbeklitepe'den özellikle çok iyi korunmuş olan tapınak, D bölgesi olarak adlandırdığımız tapınak ve gayet iyi durumda. Bu tapınakların yapıldıktan yaklaşık bin yıl sonra, yüzlerce metreküp toprak ve çakıl kullanılarak özenle doldurulmuş."

Çok ilginç değil mi? Schmidt'e göre Göbeklitepedeki tapınaklar gömülmüşler. İnsanlar bu tapınağı yapmakla kalmamış, gömebilmek için de büyük çaba sarfetmişler ve sonuç olarak 300 metre çapında bir tepe yaratmışlar. Buraya Göbeklitepe denmesinin bir sebebi de bu. Üzerinde 300 metrelik bir göbek olan bir tepe. Ve Göbeklitepe'nin gömülmesinin ardından, yakın bölgede benzer tapınaklar inşa edilmiş. Acaba bu tapınaklardaki ortak özellikler nelerdi?

"Göbeklitepe'de pek çok tapınak var. Kazılar ve jeomanyetik araştırmalar en az 20 tapınak olduğunu gösteriyor. Şu anda gün ışığına çıkarılan tapınak sayısı altı. Adeta bir buzdağının görünen kısmı gibi. 14 tane daha gün ışığına çıkarılmayı bekliyor.

Temel olarak yapının merkezinde 2 büyük sütun yer alıyor. Yapıyı çevreleyen duvarların içinde ise daha küçük çok sayıda sütun yer alıyor. Yani binadan ziyade, taş daireler diyebiliriz. Bu yüzden yapıdan çok çevreleyen duvarlar üzerinde yapılan kazılar zaman alıyor. Bu yapılara çatı eklenmemiş. Açık hava yapıları olarak tasarlanmış."

Stilize insan figürleri: T heykeller

"Buradaki hikayenin merkez noktası T biçimindeki dikilitaşlar. T formunun insanı stilize ettiğini düşünüyoruz. Bazı büyük sütunlara oyulmuş kollar ve uçlarında parmaklar var. Bu taş daireleri,bu taş varlıkları bir araya getiriyor. En önemli ikisi merkezde duruyor. Onları daha küçük olanlar çevreliyor."

T biçiminde stilize edilmiş insanların bir araya gelmesi, belki de henüz bilmediğimiz tarihi gerçeklerin temelini oluşturan bu ilk buluşma, Göbeklitepe tapınaklarında gerçekleşti. Bu dikilitaşlar acaba ne anlatıyor?

"Bu taş varlıkların üzerinde çoğunlukla tekil hayvan ve soyut sembol kabartmalarına ve bunların birleşiminden oluşan sahnelere rastlıyoruz. Taş varlıklar üzerindeki oymalar aracılığıyla kendileri hakkında bir hikaye anlatıyor gibiler. Bize o zamanların efsanelerini aktarıyorlar. "

Göbeklitepe'de günümüzden 12.000 yıl öncesinden bilgi taşıyan sembolik bir anlatım var. Bu anlatım soyut sembollerin yanı sıra, tilki, yaban domuzu, turna, yılan, örümcek ve boğa gibi hayvan motifleri içeriyor. Tarihte yazının icadı olarak nitelendirdiğimiz ve Antik Mısır'da ortaya çıkan hiyeroglif yazısı yani kelime anlamıyla "kutsal işaretler" de sembollerden oluşuyor. Schmidt'in Göbeklitepe sütunlarındaki oymalarla ilgili görüşü, yazı olmadıkları yönünde:

"Bilimsel olarak yazı değil çünkü fonetik olarak ifadesi mümkün değil. Gerçek yazı bizi lisana götürür. Burada bize hikayeyi açıklayan semboller var. Dili olan bir alfabeden değil, ama hikayeler anlatan, fikirleri aktaran sembollerden söz ediyor olabiliriz."

Semboller ne anlatıyor?

Eski Yunanca'da "symbolein" kelimesinin sözlük anlamı, kendinden başka bir şeyi temsil ederek görünür kılan işaret demek. Sembol temsil ettiği ve birden fazla anlamı olan geniş zamanlı değerlerin anımsanmasını sağlayan bir anahtardır. Peki insanoğlu nasıl sembol üretir?

İnsanoğlunun sembollerle ilişkisi üzerine geniş bir bilgi ve deneyime sahip olan, antik bilim ve tasavvuf üzerine eserleri yazan Metin Bobaroğlu'ndan dinleyelim:

"Sembolik anlatımlar, evrilmiş bir zeka, yüksek bir şuur gerektirir. Avcı-toplayıcı dönemdeki insanların sembollerle ifade yeteneğine sahip olduğunu belirtir bir bulgu hiç yoktu. Göbeklitepe bu anlamda da bir ilk. Arkeolojik buluntuları yorumlayabilmek için, sembolik anlamlarla vücut bulan mitoloji dilini bilmemiz gerekiyor. Boğa ışıktır örneğin, yılan yenilenmenin ve değişimin sembolüdür. Aynı zamanda korunmayı da ifade eder. Kafa üzerinde yer alan yılan yüksek bir bilinci gösterir. Turna bilgelik ve sadakati işaret eder."

Görünüşe göre Göbeklitepe'deki insanlar, şimdiye kadar sanılanın aksine sembollerle ifade yeteneğine sahipti ve kendi zamanlarının gerçekliğine sadık kalarak geleceğe mesaj bırakmak istediler.

T 33

Göbeklitepe'de sembolik anlatım açısından şimdiye dek bulunan en zengin tapınak olan D tapınağında, çok önemli tasvirler var. D tapınağı, ortada yer alan iki büyük T şekilli taş ve onları çevreleyen 12 daha ufak T sütundan oluşuyor. 12 sayısı,mitoloji ve dinler tarihinde özel bir sayı ama önce T'lerden 33 numaralı olanın üzerindeki sembollere bakalım:

"Bu dikiltaştaki motif sıralaması çok ilginç. Bu dikey sıralama dekorasyon olmanın ötesinde bize Eski Mısır hiyerogliflerini anımsatıyor. Bir yazı ile karşı karşıya olmadığımız kesin ama kısmen de olsa anlaşılabilir semboller var burada. Yılan aşikar örneğin ama H harfine benzeyen bir sembol var. Ne anlama geldiğini bilmiyoruz. H sembolü, ortaya çıkarılan taşlarının bir çoğunun üzerinde bulunuyor. Özellikle D tapınağında hemen hemen her T'nin üzerinde var. Onun altında olağandışı bir figür var. Altı bacaklı bir böceğe benziyor. Böceğin gövdesi iyi resmedilmiş. Alt kısımda üç tane yılan, hemen yanında bir koyun veya keçi, daha altta ise sekiz bacağıyla bir örümcek. Dikilitaşın her iki tanında ise yılan başları görüyoruz. Gövdeleri de dikilitaşın yan yüzeyinde devam ediyor. Dikilitaşı sarıyor ve bu motif dizilişini çerçeveliyorlar. Dikilitaşın güney yüzeyinde ise turna motifleri var. D tapınağında ve diğer tapınaklarda da turna motifleri görülüyor. "

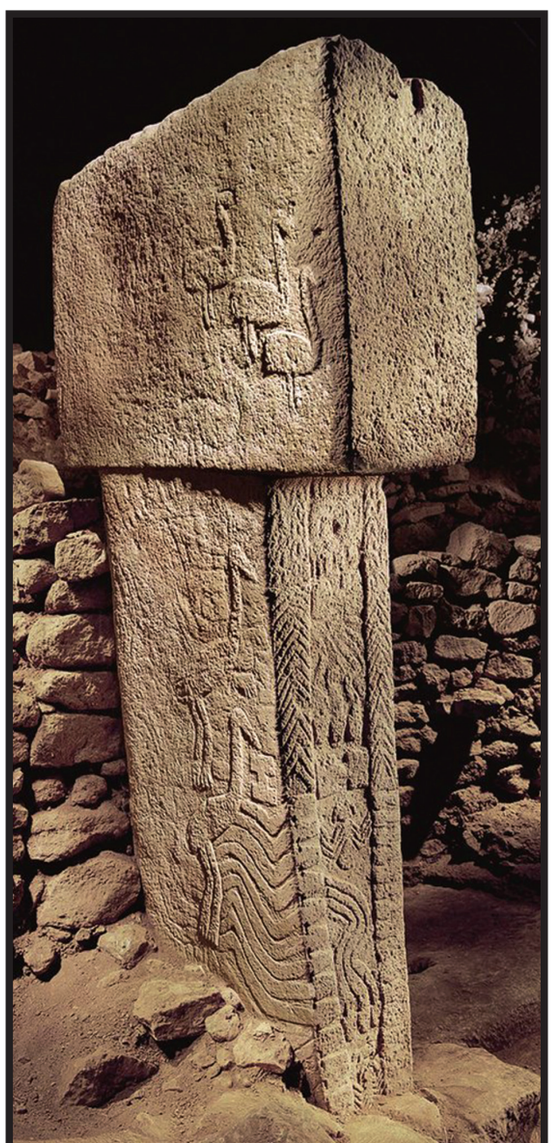

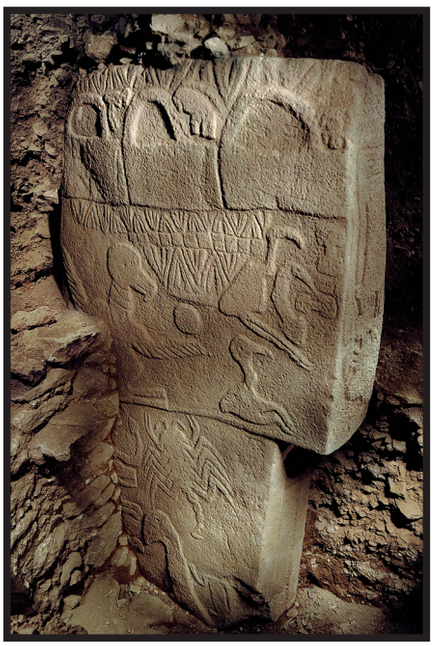

T 31

D tapınağının merkezindeki simetrik T'lerden doğu-batı yönünde bulunan 31 numaralı dikilitaşın ön yüzeyinde bir boğa başı kabartması var. Tam karşısında, doğu tarafındaki dikilitaşın yan yüzeylerinden gelerek önde birleşen kabartmalar, beşer parmakla birleşiyor ve kolları sembolize ediyor. Altında Hint ve Antik Mısır kültüründe de sıkça rastlanan erkeklik sembolü yer alıyor.

Ön yüzeyin tepesinde yer alan iki sembolden biri tüm dikilitaşlarda rastlanan H şekli. Onun altında ise bir yay üzerinde bir daire bulunuyor. Antik Mısır'da güneş tanrısını sembolize eden bu daire, güneş tutulmasını gösteriyor olabilir.

Göbeklitepe'deki kalıntılar, 12.000 yıl önceki insanların sistemli bir zekaya sahip olduklarını ve gökyüzünü gözlemlediklerini gösteriyor olabilir mi? Acaba dikilitaşlardaki semboller ve tapınakların plan olarak diziliminin astronomik bir dayanağı var mı?

Günümüzden 12.000 yıl önce, Taş Devri insanları arasında farkındalığı yüksek birileri vardı. İbadet bu insanların varoluşlarının önemli bir parçasıydı ve insanlığa heykeller ve taşlarla sahip oldukları bilincin kanıtlarını bıraktılar.

Akbaba Taşı

Göbeklitepe'de bulunan ve zerinde en çok araştırma yapılan dikilitaş, Akbaba Taşı olarak ün yapan T 43. Bugüne dek bilmediğimiz gerçekleri gün ışığına çıkarması açısından antik çağın Rosetta Stone'u olarak adlandırılan bu dikilitaş hakkında, üzerindeki sembolleri yorumlayan birkaç kitap yazıldı.

"Tarihöncesinin Sırları" adlı kitabın yazarı Edinburg Üniversitesi profesörlerinden Martin Sweatman, Göbeklitepe'nin yaratıcılarının evrensel bir dil olan astronomiyi kullanarak, bize tapınağı inşa ettikleri dönemde gökyüzündeki yıldızların konumlarını gösterdiklerini düşünüyor. En altta yer alan kafasız insan figürü dolayısıyla, bir göktaşı yağmuru gibi dünya üzerinde yıkıcı etkileri olan bir gök olayının da bu sembolik anlatıma öncülük etmiş olabileceğini varsayıyor.

"Bu dikilitaş üzerinde hayvanlar rastgele yerleştirilmemiş. Yerleşimin belli bir amacı var. Kanatları üzerinde güneşle remedilen akbaba Sagitarius takım yıldızını sembolize ediyor. Tepede yer alan ve küçük hayvan figürlerinin eşlik ettiği sepet formundaki şekiller gündönümlerini temsil ediyor. Tapınağın inşa edildiği dönem dikkate alındığında, kış gündönümünde güneş Sagitarius içinde yer almış olsa gerek. Akrep Scorpious, alttaki köpek Libra, solda yarısı görünen köpek ya da kurt olabilecek şekil ise, Lupus takımyıldızlarını sembolize ediyor. Bu dikilitaşa baktığımızda, günümüzden 12.000 yıl önce dünyamızdan yıldızların diziliminin nasıl olduğunu görebiliyoruz."

Göbeklitepe' nin keşfinden beri zihinleri meşgul eden, şimdilik bilmediğimiz ve anlayamadığımız pek çok soru cevap bekliyor. Tapınakların ortasında yer alan T figürleri neyi sembolize ediyor ve neden duvarların içine yerleştirilenlerden daha büyük? Tapınakların yerleri neden su geçirmez yapıldı? Burada ne gibi törenler yapılıyordu? Yerleşik olmayan bir toplulukta törenleri kim yönetiyordu? Tapınaklar neden gömüldü? Göbeklitepe'nin hikayesi, kazılar devam edip yeni tapınaklar ortaya çıkarıldıkça yavaş yavaş aydınlanmaya başlayacak.

Mauritz Cornelis

ESCHER MUSEUM

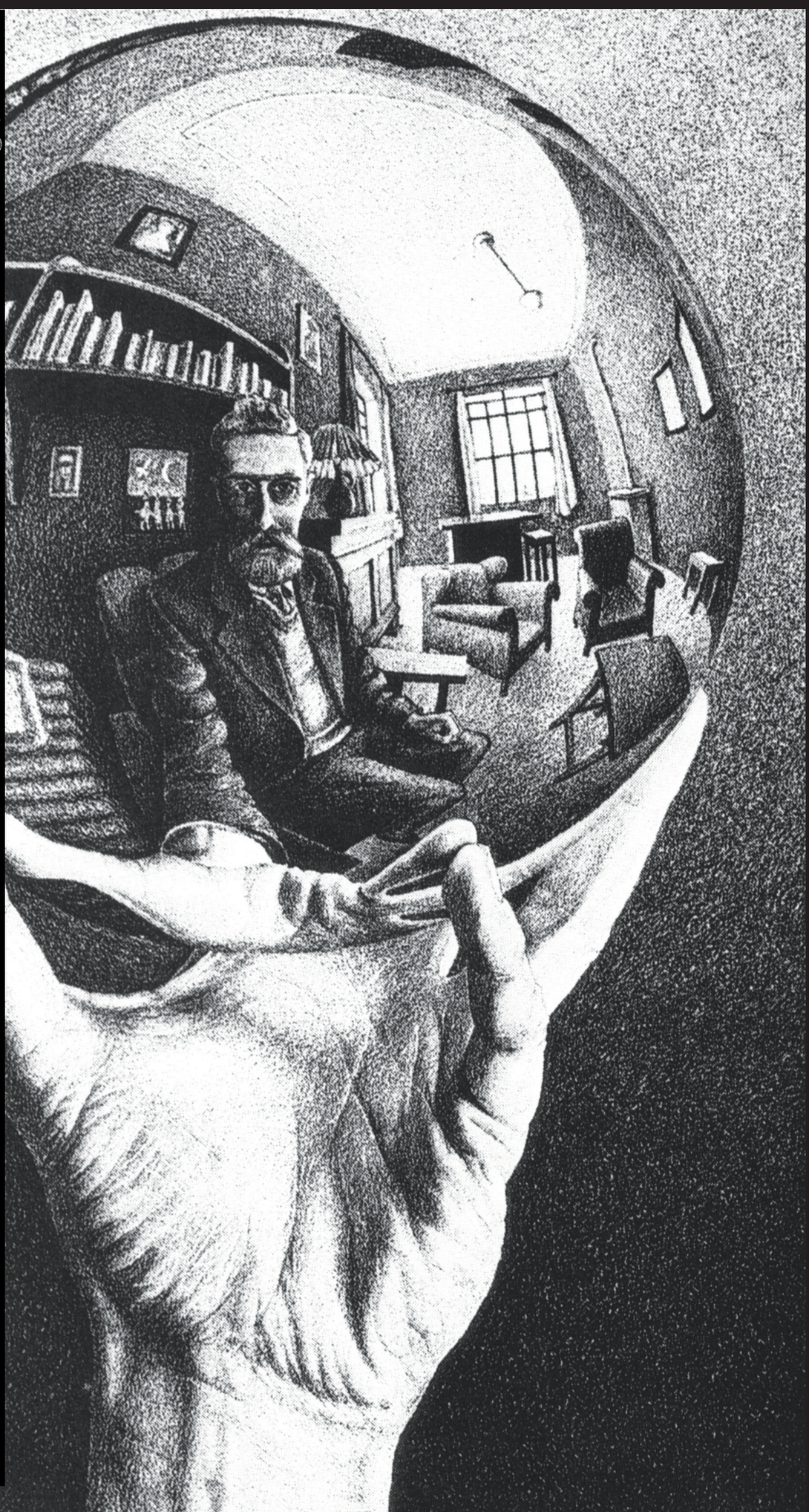

YANSIMALAR

El ve Ayna
(Hand with Reflecting Mirror)

1935 - 31,8 x 21,3 cm litografi

Gölgelemeler ve ince detaylarda çok başarılı sonuçlar veren litografi tekniği ile elde edilmesi zor güzellikte bir yansıma örneği. Escher'in Küresel Bir Aynadan Yaşam (Still Life with Spherical Mirror), Yaşam ve Cadde (Still Life & Street), Büyülü Ayna (Magic Mirror) gibi eserlerinde de kullandığı küresel ayna formu, bu kez sanatçının kendi elinde. Küre yüzeyinden yansıyan görüntüsüne bakan sanatçı, dekoratif unsurları da duvarlardaki tablolar detayında resmetmeyi ihmal etmemiş. Elin detayları ve anatomisi de dikkate değer.

Üç Küre II (Three Spheres)

1946 - 26,9 x 46,3 cm - litografi

Aynı ölçülerde fakat farklı görünüşte yan yana dizilmiş üç küreden soldaki camdan yapılmıştır ve içi su doludur, yani şeffaf ama yansıtıcıdır. Masanın üst yapısını bir büyüteç gibi büyütür, aynı zamanda pencereyi de yansıtır. Mat bir yüzeye sahip olan sağdaki kürenin karanlık ve aydınlık kısımları diğer ikisine oranla daha keskindir. Etrafını çevreleyen herşeyi yansıtan ortadaki küre ise yalnızca sağındaki ve solundaki eşdeğerlerini yansıtmakla kalmaz, üçlü üzerinde çalışan sanatçıyı da gösterir.

Sıra dışı desenleri, çizimleri ve matematiksel grafikleri ile dünya çapında ün kazanan Escher, 1898 yılında Hollanda'da doğdu. Seyahat etmek ve çizmek üzerine kurulu bir dünyası olan sanatçı, pek de başarılı olmadığı okul yıllarında öğretmeni tarafından grafik okumaya yönlendirildi. 1935 yılına kadar İtalya ve İspanya'da yaşayan Escher, bu ülkelerden esinlenerek yaptığı Babil Kulesi (Tower of Babel - 1928), Castrovalva (1930), Amalfi Sahili (Coast of Amalfi - 1931) gibi eserlerini verdiği bu dönemde perspektif çalışmaya yoğunlaştı.

1937'den itibaren simetri ve matematik üzerine çalışmaya devam eden sanatçı, Dönüşüm (Metamorphosis - 1937), Gündüz ve Gece (Day and Night - 1938), Gökyüzü ve Su (Sky and Water - 1940) ve Dönüşüm II (Metamorphosis II - 1940) gibi eserlerini 1941'e kadar yaşadığı Belçika ve Alman işgalinin ardından taşındığı Hollanda'da yaptı. Bu dönemdeki eserleri Escher'in dünyaca tanınmasını sağladı.

Hollanda'da yaşadığı 1954'e kadar olan dönemde ise simetri eserlerinin yanı sıra iki ve üç boyutlu ögelerin kusursuz biçimde bağlandığı yanılsamalar ve sonsuzluk üzerine çalıştı. Kertenkeleler (Reptiles - 1943), Yukarı ve Aşağı (Up and Down - 1947), Çizen Eller (Drawing Hands - 1948) ve en ünlü eseri Görecelik (Relativity - 1953) bu dönemde ortaya çıktı.

1960 yılından itibaren hastalıklarla boğuşan Escher, sanat hayatının en karmaşık ve başarılı eserlerini bu dönemde verdi. Şelale (Waterfall - 1961), Moebius Bandı (Moebius Strip II - 1963) ve Dönüşüm serisinin son parçasını (Metamorphosis III - 1968) yapan sanatçı, son eseri Yılanlar (Snakes - 1969) sergilendikten 3 yıl sonra 27 Mart 1972'de hastanede hayatını kaybetti.

İslam mimarisinden çok etkilenen Escher, öncülleri Michelangelo, Da Vinci ve Dürer gibi solaktı. Arkadaşı olan ünlü İngiliz matematikçi Penrose ile matematik çalışan Escher onuruna "4444 Escher" adı verilen bir de asteroid bulunuyor.

Karmaşık matematiksel çizimleri ve olanak dışı mimari tasarımları ile büyük bir şöhrete kavuşan Escher'in, litografi tekniğiyle yaptığı 448 eser, insanları şaşırtmaya devam ediyor.

Şelale (Waterfall)

1961 - 38 x 30 cm - litografi

Bu zarif Escher litografisinde her şey yerli yerinde görünüyor, ta ki şelalenin yokuş yukarı döküldüğü bir garip evreni farkedene dek. Yanlışlık nerede? Bu kadar merdiven, kapı ve pencereye rağmen çamaşırlarıyla ilgilenen kadının önündeki kubbeli, bölmeye ve değirmene girilemiyor olmasını bir kenara bırakırsak, suyun olanaksız bir düzlemde sonsuz döngüde olması dışında bir yanlışlık yok. Değirmenin önüne dökülen su kanala giriyor, kenar taşlarıyla sağlanan seviye algısını yanıltarak yerçekimini yeniyor ve tekrar değirmenin üzerinden dökülüyor.

Şöyle bir göz attığınızda herşeyin normal görünmesi, zihnimizin gerçek dünya algımızla Escher'in çizgilerini eşitleme çabasından kaynaklanıyor. Escher'in litografilerinde öne çıkan göz aldatmacaları, insanları diğer tüm resim, fotoğraf ve çizimlere, yanılsama nerede gözüyle bakmaya yönlendiriyor.

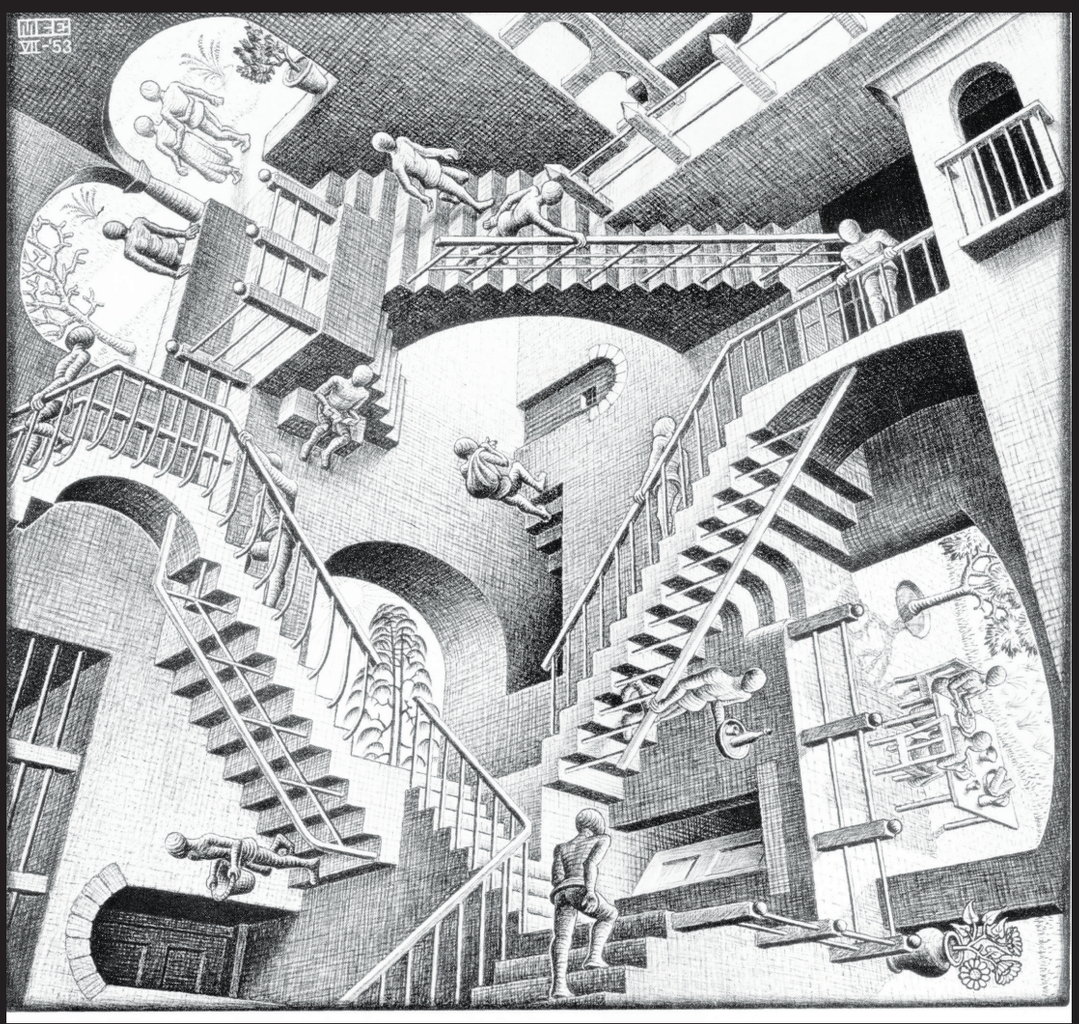

Görecelik (Relativity)

1953 - 27,7 x 29,2 cm - litografi

Gerçekdışı etkisiyle şaşkınlık yaratan Görecelik, Escher'in en popüler eserlerinden biri.

Farklı yer çekimi kurallarının geçerli olduğu bu ahenksiz sanal dünyada aynı şekilde giyinmiş, yüzleri olmayan figürler, kapıları ve pencereleri geleneksel Escher tarzıyla parklara ve açık alanlara açılan mimari bir düzeneğin içerisinde iş yürütüyor. Görecelik litografisinin en çarpıcı detayı, mekanı üç ayrı yerçekimi odağına sahipmiş gibi göstermesi. Diğer ikisine dik konumlanan her bir düzlemdeki figürler kendi yerçekimi odaklarına uygun hareket ediyor. Kafaları karıştıran, bu üç düzlemin de aslında aynı yüzeyde yer alması.

Her biri farklı yer çekimi alanında bulunan üç ayrı merdiven ve bu merdivenleri farklı yönlerde son derece normal görünen şekilde kullanan insan figürleri, aynı rotada ilerlediğinde bir başka figürün düzlemini fiziken olanaksız şekilde ihlal ediyor.

YANILSAMALAR

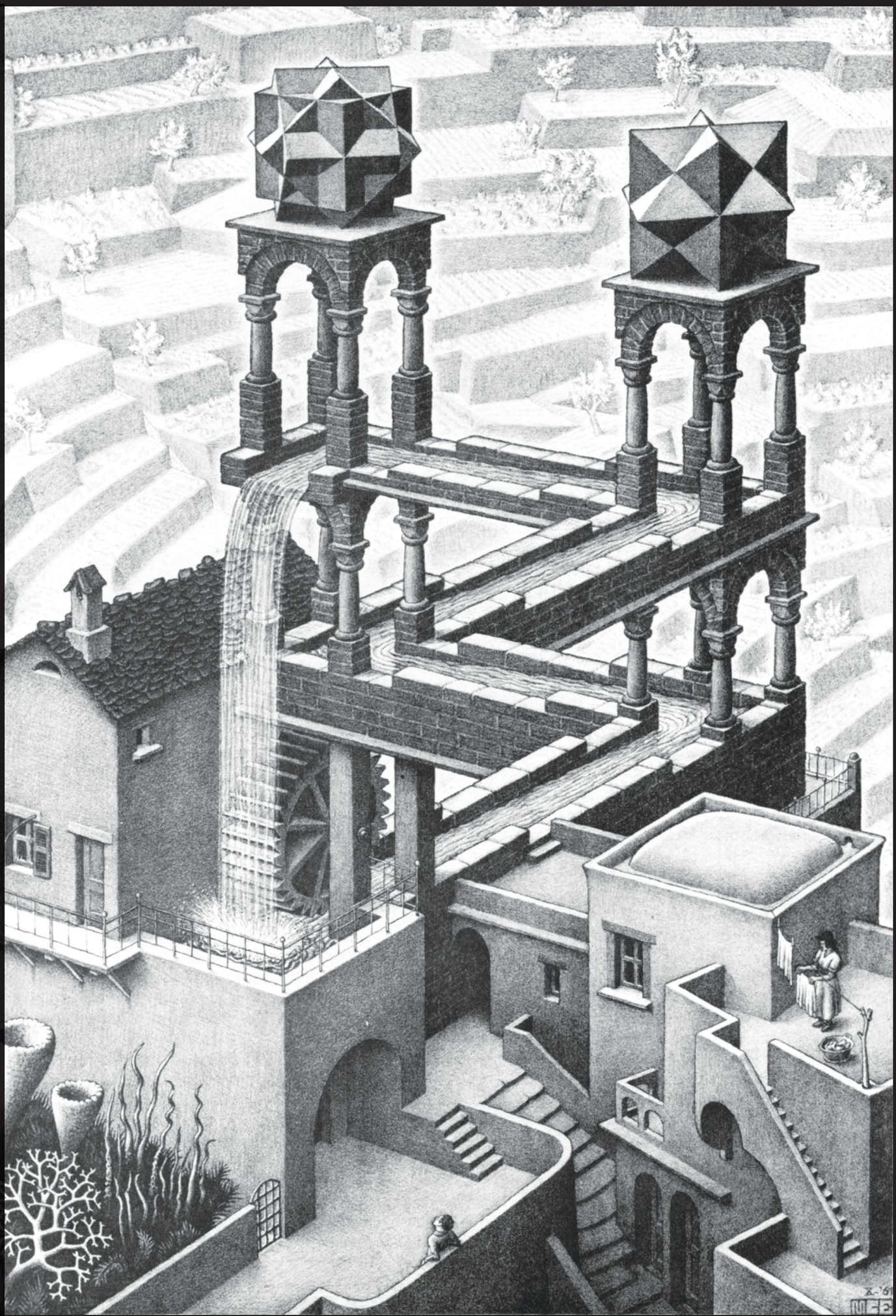

YÜZEYLER

Eski Yunanca'da kaya (lithos) ve yazmak (grapho) sözcüklerinden oluşan litografi, yüzeyi pürüzsüzleştirilmiş kireçtaşı üzerine, yağlı özel bir mürekkeple yapılan çizimleri kağıda bastırarak yapılan baskıları tanımlamakta kullanılıyor.

Gündüz ve Gece (Day and Night)

1938 - 39,2 x 67,6 cm - litografi

İlk bakışta ne görüyorsunuz, sola doğru uçan siyah kuşlar mı, yoksa sağa doğru uçan beyaz kuşlar mı? İkisini aynı anda gördüğünüzü iddia etmeyin çünkü bu neredeyse imkansız. Kesişim noktasından yanlara doğru belirginleşen detaylar, beyaz kuşlara odaklandığınızda siyahların, siyah kuşlara odaklandığınızda ise beyazların zemin desenine dönüşmesini kolaylaştırıyor. Birbirinin aynı kuşlar, boşluksuz ve kesişmesiz mükemmel bir mozaik oluşturuyorlar.

Bir başka bakış açısından bakınca, gizem kuşlarla birlikte başlamıyor. Gün doğarken yavaş yavaş aydınlanan tarlalardan doğan siyah kuşlar gündüz gökyüzünde süzülürken, hava kararırken tarlaların üzerinde daha net görünmeye başlayan beyaz kuşlar gecenin karanlığını bölüyor.

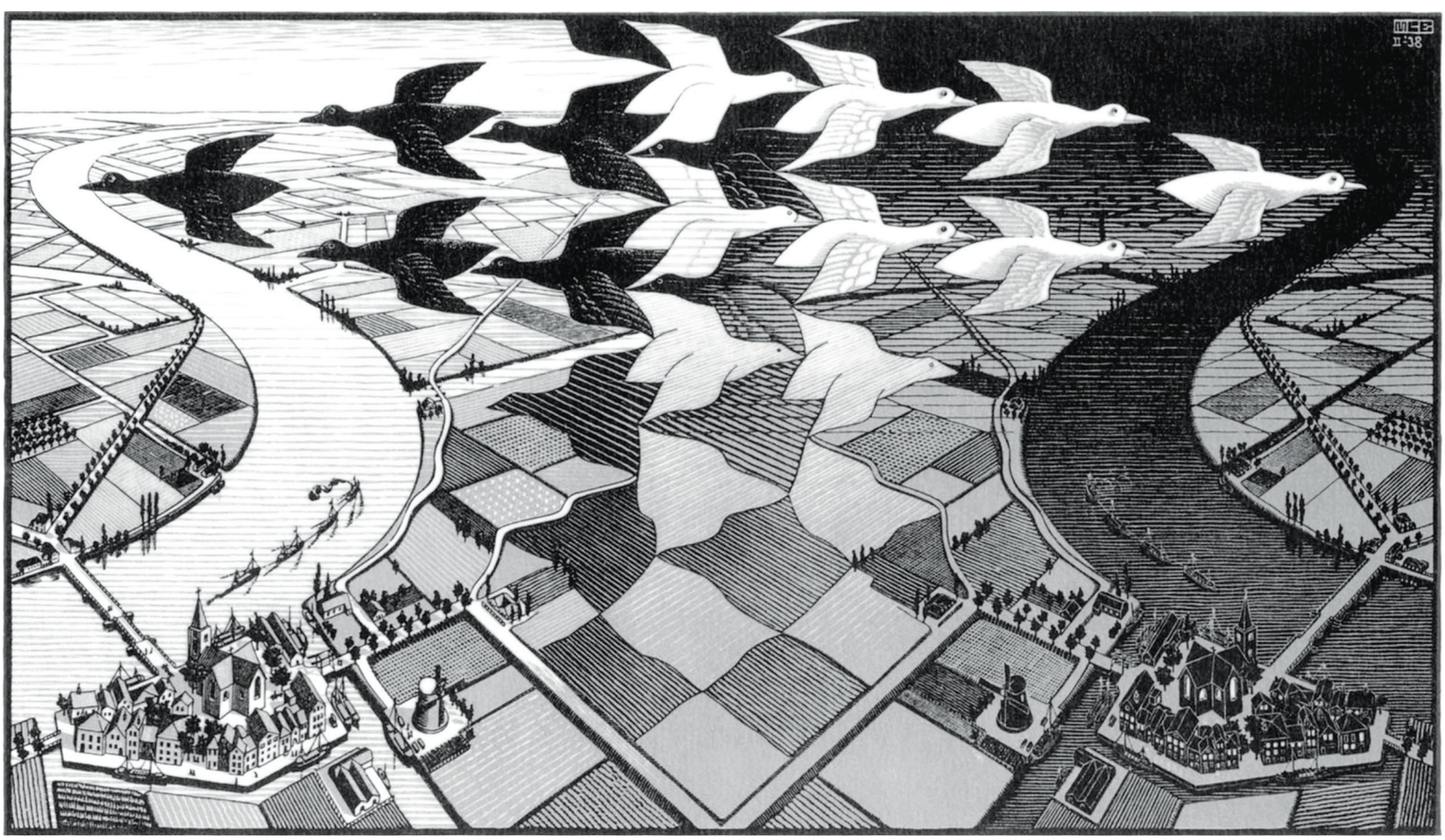

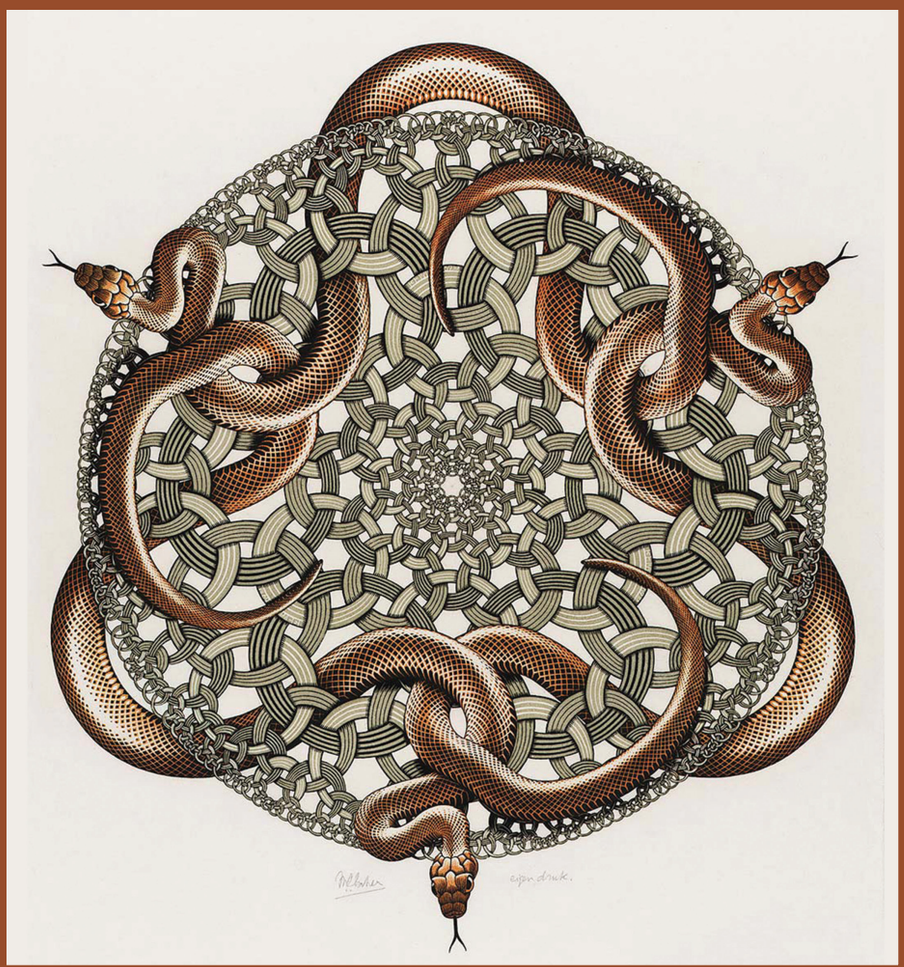

Yılanlar (Snakes)

1969 - 27,7 x 29,2 cm - suluboya ve kalem

Döngüsel simetrinin en güzel örneklerinden biri olan ve bir dairenin üçte birlik bölümüne tasarlanıp basılan Yılanlar, Escher'in son eseri. Merkezine dikkatle bakıldığında, kalıbın etrafında döndürüldüğü iğnenin izini farketmek mümkün.

Yeşil, kahve ve siyah olmak üzere üç renkte basılan eser, sonsuz küçüklükteki objelerin kağıda geçirilmesindeki limitlerin gayet iyi farkında olan sanatçının en başarılı çalışmalarından biri. İnsan gözünün sınırlarını zorlayarak sonsuza kadar küçülen etkisi yaratmadaki üstünlüğü tartışılmaz.

Küçülen Kertenkeleler (Smaller and Smaller Lizards)

1953 - 27,7 x 29,2 cm - litografi

Eser, 1957'de basılan Escher'in tek kitabı "The Regular Division of the Plane" içinde hem kırmızı renkli tahta kalıpla basılan versiyonuyla hem de siyah versiyonuyla yer alıyor. El baskısı kitap yalnızca 175 adet hazırlanmış. Her bir kopyası, o dönemde 60 yaşında olan ve simetri üzerine 20 yıldır çalışan Escher tarafından, tahta bloklardan bizzat hazırladığı kalıplarla tek tek basılmış.

Escher'in kendisini uzun cümleler ve resimlerle anlattığı nadir eserlerden biri olan kitap, sanatçının yaratıcı gücünün zirvelerinden gelen ciddi bir eser. Hollanda Kitapseverler Birliği tarafından Escher'e sipariş edilen kitap, sanatçının tekniği ve esin kaynakları ile ilgili en önemli içeriğe sahip döküman olarak kabul ediliyor.

Çocukluğu, eskimiş ve çoğu ahşaptan yapılma makinalar kullanarak geleneksel Japon kağıt üretimi yapılan atölyesinde dedesine yardım ederek geçen sanatçı, atık gazete kağıtlarını tutkal yardımıyla rulo haline getirerek gerçek boyutlardaki heykellere dönüştürürken çocukluğuna dönüyor ve o eski kağıt kokusundan ilham almaya devam ediyor.

Chie Hitotsuyama

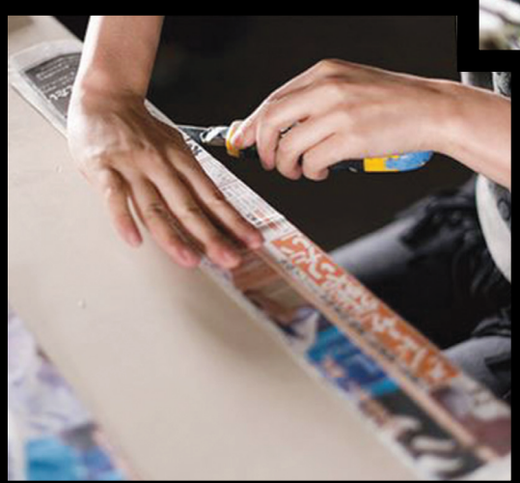

Japonya'nın Fuji şehrinde, geleneksel yöntemler kullanarak Japon kültüründe çok önemli bir yere sahip olan kağıt şeritlerin üretimini yapan dedesinin atölyesinde, ahşap makinaların sesleri ve kağıt kokusu içinde bir çocukluk geçiren Chie Hitotsuyama, sanat kariyerine ilüstratör olarak başlamış. İki boyutlu yüzeylerde çalışmanın sınırlarından kurtulup çalışmalarına derinlik ve üçüncü bir boyut katma kararı ile bunu alışılmadık bir malzeme kullanarak yapma fikri aynı zamanda gelişmiş.

Ailesinden öğrendiği bir teknikle kullanılmış gazeteleri heykellerinde kullanacağı ince rulolar haline getiren sanatçı, gerçek boyutlu hayvan heykelleri ile tanınıyor.

Chie'nin gazete rulolarından heykellerinin her biri kendi karakterine sahip. Çok canlı ifadeleri olan eserlerini ortaya koyarken, özellikle hayvanların hayatta kalma içgüdülerine odaklanan sanatçı, canlıların içlerindeki gücü yansıtmayı başarıyor.

Sanatçı ilk iş olarak, bilgiyi ulaştırma misyonunu tamamlamış ve atık hale gelmiş gazeteleri, kendine özgü bir yöntem kullanarak tutkal yardımıyla ince rulolar haline getiriyor. Özenle yapılan kesme ve kıvırma işlemlerinin ardından parçaları titizlikle seçerek uygun şekilde birleştiriyor. Muhteşem canlıların gerçekçi heykellerine dönüştürdüğü eski gazetelere adeta yeniden hayat veriyor.

"Heykel yaparken, gazetelerden oluşturduğum sicim inceliğindeki ruloları, objenin kenarlarını ve detaylarını en doğru şekilde yansıtmak üzere bir araya getiriyorum. Bir araya gelen her rulo önce bir yüzey oluşturuyor, ardından da hayvan ortaya çıkıveriyor."

Kıvrılmış gazete kağıtlarını bir araya getirivermek kulağa çok kolay bir teknik gibi gelebilir. Chie'nin detaylara gösterdiği büyük özenle heykellerde oluşturduğu ifade ve üst üste gelen gazete rulolarının en üst katmanda oluşturduğu gerçekçi kürk dokusu heykellerin gerçekçiliğine muhteşem bir katkı sağlıyor.

Çalışmalarını Fuji'de sürdüren sanatçı, Zambiya'da bir ulusal parkı ziyareti sırasında vahşi doğada yaşam konusunda bir aydınlanma yaşamış.

"Ulusal parkta yaralı bir gergedana rastladım. Park görevlileri, gergedanların boynuzları için nasıl acımasızca katledildiklerini anlattılar. Bu gerçekliği daha fazla insanla paylaşabilmek için yaptığım ilk kağıt heykel bir gergedan oldu. Farklı hayvanlar yaptıkça, içlerinde taşıdıkları enerjinin de daha iyi farkına varmaya başladım. Heykeli üzerinde çalıştığım her hayvanın, acımasız doğa koşullarında hayatta kalabilmek için sarfettiği gücün farkına varıyor ve buna büyük saygı duyuyorum. Aynı zamanda hayat ve yaşamanın anlamı üzerine sahip olduğum farkındalık inanılmaz gelişti. Tüm canlıların hayatları birgün sona erecek, buna insanoğlu da dahil. Ölümlülük gerçeği karşısında hepimiz eşitiz."

Küresel iklim krizinin tüm dünyada derin etkilerini hissettirdiği günümüzde, geri dönüşümde ve kaynakların sürdürülebilir şekilde verimli kullanımında toplum katılımının önemine dikkat çeken sanatçı, katkısını yaratıcı-

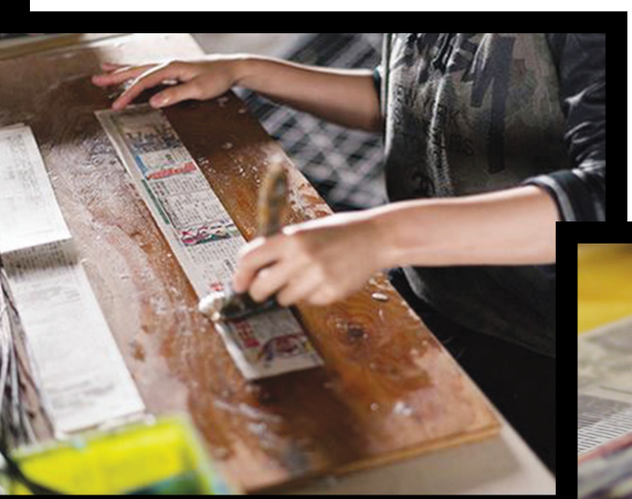

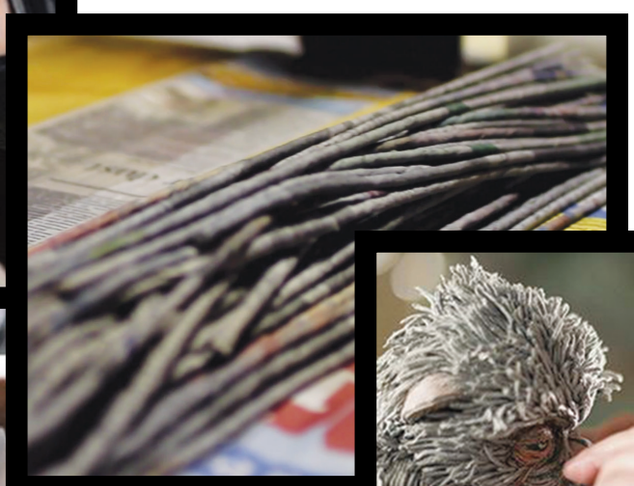

lığını geri dönüştürülmüş malzemeler üzerinden sergileyerek sağlıyor. Küresel iklim krizinin dünyamızı değil dünya üzerindeki canlıları tehdit ettiğini hatırlatan sanatçı, hayvan türlerinin birer ikişer yok olmasına duyarsız kalan insanoğlunun, sıra kendisine geldiğinde hayatta kalabilmek için ihtiyaç duyduğu dengeyi yeniden kurabilecek çeşitliliği yitirmiş olacağından endişeli.

"Hayvanların doğanın katı kuralları içinde hayatta kalma konusundaki becerileri ve bitmek bilmeyen çabaları bende büyük bir saygı uyandırıyor. Sahip oldukları güç ve dayanıklılık, bir araya geldikleri zaman inanılmaz artıyor. Tıpkı benim tek tek ince rulolar haline getirdiğim gazeteler gibi, birlikte daha güçlüler. Hayvanların sahip olduğu bu güç ve hayatta kalma içgüdüleri benim hayat felsefemi de etkiliyor. Onları heykellerimde yansıtırken kendi hayatımı nasıl yaşamam gerektiğini de fark ediyorum."

Küresel iklim krizinin önüne geçebilmek için, geri dönüşümün ve kaynakların sürdürülebilir şekilde verimli kullanımının büyük önem taşıdığını vurgulayan sanatçı, bunun da ancak geniş toplumsal katılımla sağlanabileceğini düşünüyor.

"Eski atılmış gazeteler, artistik bir malzeme olarak bana çok cazip geldi çünkü hem elde edilmesi oldukça kolay, hem de insan davranışlarına dair öykülerin toplamından oluşuyor. Tıpkı yaşam ve ölüm döngüsünün sonsuz kere tekrarlanması gibi, insanlar da kendi hikayelerini tekrarlıyorlar."

2017 yılında California MoAH CEDAR'da bir sergi açan ve eserleri kalıcı olarak sergilenmeye başlayan sanatçı, müzede düzenlenen çalıştaylarda tekniklerinin inceliklerini de meraklılarla paylaşıyor.

Bir zamanlar çok zengin eko çeşitliliğe sahip Marmara Denizi'nin sayıları gittikçe azalan türleri

BALIKLAR

Kuzeyden Karadeniz'e güneybatıdan Ege Denizi'ne bağlanan Marmara Denizi, coğrafi yapısının da avantajıyla canlı türleri ve nüfusu açısından çok önemli bir deniz. Karadeniz'den Akdeniz'e akan "aşağı suları" ve Akdeniz'den Karadeniz'e akan "kanal suları" ile Marmara Denizi, yerleşik türlerin yanı sıra, Akdeniz'le Karadeniz arasında uzun göçler yapan türlere de ev sahipliği yapıyor.

Balıkların başlıca besini olan planktonlar açısından zengin olan Karadeniz, pek çok gezici balık türü için besin deposu niteliğinde. Kış gelmeden önce Karadeniz'den gelerek güneye inen ve bahar başlarında Ege'den tekrar kuzeye çıkan balık türlerinin göç rotasındaki Marmara Denizi, hem tür çokluğu hem de bolluk açısından hep zengin bir deniz olagelmiş.

Marmara Denizi'nde 1954 yılından beri ölçümler yapan bir ekibin başında görev yapan hidrobiyolog Levent Artüz, Marmara Denizi'nde yaşayan canlı türü sayısının son 20 yılda 436'dan 180'e düştüğünü, balık çeşidinin de 124'ten 7'ye indiğini belirtiyor:

"Deniz kirliliğinin en önemli göstergesi sudaki çözülmüş oksijen miktarıdır. Marmara Denizi'nin üst su kütlesinde 1998 yılında ortalama 7,2 miligram/litre olan bu miktar, günümüzde 3,8'e düşmüş durumda. Alt su kütlesinde ise, 4,3'den 0,72'ye indiğini ölçümlüyoruz. Neredeyse sıfırın altında bir değere doğru gidiyor. Buna bağlı olarak da 1997'de 436 türe ait 11.000'e yakın birey tespit edilmişken, 2017'de bu rakamlar 180 tür ve 6.000 bireye geriledi. Çok yakın tarihlere kadar balıkhane kayıtları altına girmiş, ticari öneme sahip 124 tür balığımız vardı. Bugün ise bu sayı sadece yedi. Artık kılıç, orkinos gibi türlere rastlayamıyoruz."

Artan nüfus, çarpık kentleşme, sanayi atıkları ve evsel kanalizasyon atıkları konusundaki yanlış çevre politikaları yüzünden bir zamanlar dünyanın en bereketli sularından biri olan Marmara Denizi adeta can çekişiyor.

Marmara denizi çevresindeki yoğun nüfusun ürettiği atıkların sadece %30'u arıtılabiliyor. Geri kalan kısım, denizin açıklarına döşenen borular ile doğrudan akıntıya bırakılıyor. Sayıları yüzbinleri bulan gemiler ise, hem atıklarıyla zarar veriyor, hem de hem zararlı yosun ve deniz anası türlerini Marmara'ya taşıyabiliyorlar. Canlı popülasyonu için önemli riskler getiren bu sorunlar yüzünden, koyu lacivert olan rengi yeşile dönen denizin kimi sakinleri başka yerlere göç etmek zorunda kalsa da, Marmara kendini yenilemeyi ve canlılığını korumaya çalışmayı sürdürüyor.

Gezici ve yerli türler

Marmara Denizi, hem yerli hem de gezici balıklara ev sahipliği yapıyor. Yerli balıklar olarak, kefal, karagöz, çipura, orfoz, lahoz sayılabilir. Bu balıklar ilkbaharda sular ısınmaya başlayınca kıyıya yakın sulara, sonbaharda sular soğumaya başlayınca da, derin sulara doğru hareket ederler.

Nisan ayında deniz sularının ısınmaya başlamasıyla, orkinos, palamut, lüfer, istavrit ve zargana gibi gezici türler Akdeniz'den yola çıkarak, Ege ve Marmara Denizi üzerinden Karadeniz'e göç ederler. Yaz ayları boyunca Karadeniz'in serin sularında beslenen bu türler, suların iyice soğumaya başladığı Eylül ayından itibaren besili bir şekilde Akdeniz'e geri dönmeye başlarlar.

Barbunya, kolyoz, sardalya, kırlangıç gibi türler ise, İstanbul Boğazı'na kadar gelir, yazı Marmara'da geçirir, sonbaharda Ege'ye geri dönerler, Karadeniz'e çıkmazlar.

Marmara Denizi'ndeki mevcut türlerin nesillerinin korunması ve üreme mevsimlerinin olumsuz etkilenmemesi için ticari avlanma yasağı uygulanır. Nisan ve Eylül ayları arasında balıkçı teknelerinin denize açılması, ağ atması, gırgır ve trolle avlanması yasaktır.

Amatör balıkçılık ise yıl boyunca yapılabilir. Galata köprüsü, Kandilli, Kuleli, Beylerbeyi, İstinye, Sarıyer, Sarayburnu, Bostancı, Fenerbahçe ve Moda gibi kıyı sahil şeridinde yüzlerce amatör balıkçı, genellikle çapari tarzı kamış oltalar ile kıyıdan balık avlamaya çalışırlar. Küçük teknelerle, yemli, çapari veya kaşık takımları ile izmarit, sardalya, gümüş, istavrit, lüfer, kofona, çinekop, karagöz, sarıkanat ve palamut avına çıkan küçük balıkçılar da vardır.

"Marsilya, Venedik ve Taranto şehirleri, balıklarıyla meşhurdur, fakat İstanbul, balık bolluğu bakımından bu şehirleri geride bırakır. Liman denizden gelen pek çok miktarda balıkla doludur. Bunlar o kadar çoktur ki yirmi adet balıkçı kayığı tek bir ağla tutulan balıklara ancak kâfi gelir. Balık denizde o kadar bol oluyor ki çok defa sahilden elle tutulabilir... Kadınlar, pencereden sarkıttıkları sepetlerle balık tutabiliyor ve balıkçılar olta ile o kadar çok torik balığı avlıyorlar ki bunlar bütün Yunanistan'a ve Asya ve Avrupa'nın büyük kısmına kâfi gelebilir."

İstanbul'un Topografyası ve Antik Eserler
Petrus Gyllius
1550'lerde İstanbul'u ziyaret eden
Hollandalı tarihçi, yazar.

1910 Bebek Sahili
İstanbul Boğazı'ndan büyük sürüler halinde geçen uskumruları avlamak için sahilden bir ağ atmak yeterliydi. Tamamen dolarak çok ağırlaşan ağı çekebilmek için onlarca balıkçı iş birliği yapardı.

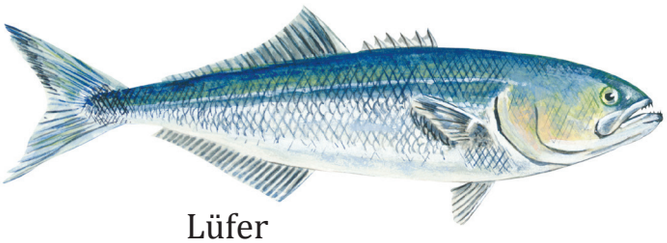

Lüfer

Marmara Denizi'nin en lezzetli balığı lüfer, hem kurnaz, hem obur hem de katil bir balıktır. Hayatı hamsi, sardalye ve istavrit sürülerinin peşinde geçen yırtıcı ve amansız bir avcıdır.

Yunanlıların gofari-lofari dediği lüfer, İngilizcede ise blue fish olarak adlandırılır.Türkçede ise yavruluğundan büyük haline dek geçirdiği her aşama için farklı bir isimle tanımlanır. Büyüdükçe adı değişen lüferin İstanbul ile özdeşleşmiş bir balık olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bahar aylarının sonunda, Ege'den Marmara'ya yönelen 10 cm. boyundaki yeni yetme lüferlere "defne yaprağı" ya da sadece "yaprak" denir. Yaprakların 40-50 tanesi ancak bir kilo gelir. 15-20 tanesi bir kilo gelen "çinekop" henüz üreme olgunluğunda değildir. Lüfer neslinin korunmasıı için çinekopa el sürmemek gerekir. 15-16 cm. boylarına geldiğinde "kaba çinekop" olarak adlandırılan lüfer, kendinden büyük balıkların sürülerini kovalamaya başlamıştır. Haziran ayı gelmeden, Boğaz'da en çok 20 cm. boyuyla, yüzgeç uçları ve dipleri sarımsı bir renk almış "sarıkanat" bulunur. Karadeniz'de beslendikten sonra sonbaharda dönüş yoluna geçen sürüler ise, 20-30 cm. boyunda "lüfer" ve boyu 30 cm. ağırlığı 1 kg. üzerine çıkan boğazın külhanbeyleri "kofana"lardan oluşur.

En küçüğünden en büyüğüne pek yakışıklı balıktır lüfer. Işıltılı pullarıyla deniz içinde çevik bir ışık seli gibi hareket eder. Hızlı yüzer ve hızla ısırır. Balıkçı deneyimli değilse, oltayı keserek kaçıverir. Oltada can havliyle çırpınırken bile, balıkçının parmağından küçük bir ısırık alıp kendini kurtardığı olur.

Palamut

Bilimsel adı "sadra sadra" olan palamut, Yunanca "pelamys" ya da "pelamides" olarak adlandırılıyor. Marmara'nın göçmen balıklarından olan palamut, 10 cm. boya kadar "vonoz" ya da "gaco" olarak biliniyor. Yarım kilogramın altındaki çingene palamutları, yaz sonuna doğru yaklaşık 800 gramlık palamutlara dönüşüyor.

Lüferin tersine, pulsuz derisiyle dikkat çeken palamutun seveni kadar sevmeyeni de çok. Ama irileşip "kestane palamudu" ya da 2 kilogramı geçen ağırlığıyla "zindandelen" boyuna gelince talibi çoğalıyor. 2.5 ila 4 kilogram arasında değişen ağırlığı ve 50 cm. yi aşan boyuyla devasa bir balık olan torik ise, lakerdasının lezzetiyle meşhur. Artık maalesef pek rastlanmasa da 5 kilograma kadar büyüyen "sivri", 7 kiloluk "altıparmak" ve daha da ağır çeken "peçuta" palamutun diğer boylarına verilen isimler...

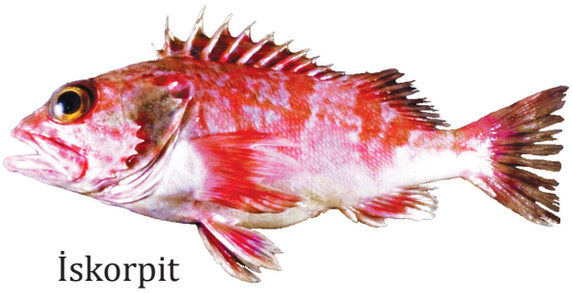

İskorpit

Derin deniz türlerinden olan Marmara'nın yerlisi iskorpit, baş çevresi ve yüzgeçlerindeki dikenlerle ayırdedilir. Bu dikenlerin zehirli olduğu söylense de aslı yoktur, muhtemelen Akrepbalığı gibi başka dip balıkları ile karıştırılır. Büyük sarı gözleri olan iri kemikli iskorpit, dipte hareketsiz avını bekler. Su altının en uzun ömürlü türlerinden biri olan iskorpitler genelde 20 cm. boyda ve 300-400 gr. ağırlığındadır ama 50 cm. boya ulaşabilir ve ağırlığı da bir kiloyu geçebilir.

Levrek

Marmara Denizi'nin en değerli balıklarından olan levrek, Yunanca'da "gezici" anlamına gelen "lavraki"den alıyor adını. Göç etmeyen yerli bir tür olan levrek, kaya oyukları, gemi batıkları gibi karanlık kuytu köşelerde yuvalanmayı tercih eder. Henüz bir kilo ağırlığa gelmemiş olan ve halk arasında "ispendek" olarak anılan levrek, genelde iki kilogram civarında olur. Boyu bir metreye ağırlığı 10-15 kiloya ulaşanları da vardır. Genelde deniz böcekleri, ufak kabuklular ve karidesle beslenen levrek, yoluna çıkan küçük balık türlerini de reddetmez. Fransızların deyimiyle "deniz kurdu" Marmara'nın en obur balıklarından biridir. Beyaz ve kılçıksız eti ile balık sofralarının vazgeçilmezi olan levrek avı deneyim ve yetenek ister.

Tekir

Rengi kırmızıya çalan ve bıyıklı barbunya ile aynı aileden olan tekir tarih boyunca Karadeniz, Boğaz, Marmara ve Akdeniz kıyılarının en değerli balıkları arasında yer almıştır.Barbunyadan biraz daha küçük, ortalama 10 cm. boyundadır. Ufak yavrularına "mucır" adı verilir. Boyu 15 cm.'ye ulaşan, balıkçıların "çuka tekiri" dedikleri irileri, sıklıkla barbun ile karıştırılır. Barbunun rengi tekire göre daha canlı ve parlaktır ve kuyruğu daha düzdür. Tekirin vücut yapısı ise barbuna göre daha yassı, kuyruğu ise daha kavislidir.

Marmara Denizi'nin yerleşik türü olan tekir, dört mevsim bulunan bir balıktır. Yaz aylarında sığ sularda diplere yumurta bırakır, kışın daha derin sulara çekilir.

Uskumru

Yaz aylarını Karadeniz'de geçiren ve Eylül sonundan itibaren Marmara'dan geçerek sıcak denizlere göç eden uskumru, 30 cm. civarında bir balıktır. Daha küçüklerine "çiroz" adı verilir. Yağlı ve çok lezzetli bir tür olduğu için aşırı avlanmanın kurbanı olan ve maalesef sayıları oldukça azalan uskumrular, sıklıkla kolyozla karıştırılır.

Hamsi

Marmara'da en çok bulunan göçer tür olan hamsinin adı, tarih öncesinde Karadeniz bölgesinde konuşulan arkaik bir dil olan ve bugünkü Laz dilinin atası sayılan Kolh dilinde "küçük sivri balık" anlamına geliyor. Bir Karadeniz balığı olan ve ortalama 10-12 cm. uzunluğundaki hamsilerden oluşan sürüler, Kasım sonundan Mart başına kadar Marmara'da dolaşıyor.

İstavrit

İstanbul'la özdeşleşmiş bir manzaradır; boğaz kıyılarında, Marmara Denizi ve Karadeniz sahillerinde, Haliç'te köprü üzerinde olta ile balık avlayan kent sakinleri... İstanbullu amatör olta balıkçılarının kısmeti ise çoğunlukla istavritten yanadır. Boyu 10-15 cm. arasında değişen bu ufak balık, pek çok sofrayı sadece avcısının vakti pahasına şenlendirdiğinden, "Boğaz'ın kuru fasulyesi" olarak adlandırılır. Balıkçı tezgahında da ucuzluğu ile dikkat çeker, bu yüzden eskiden beri "lahm-ü fukara" yani "yoksulun eti" ya da "gariban balığı" da denir. Yerleşik tür olan istavrit, Marmara Denizi'nde dört mevsim bulunur.

Mahmuzlu Camgöz

Denizlerimizdeki en yaygın köpek balığı türü olan Mahmuzlu Camgöz, iki sırt yüzgecinin önünde yer alan parlak iğnelere sahiptir. Su altı besin piramidinin tepesinde yer alan Mahmuzlu Camgöz, özellikle mezgite bayılır ve mezgit avcılarına sıklıkla yakalanır. 20 yaş civarında olgunlaşan ve 24 ay gebelik sonunda 8-10 yavru yapan Camgöz, 2018 yılında sivil toplum kuruluşlarının girişimleri sonucunda yasalaşan vatozlar ve köpekbalıklarını koruma planı çerçevesinde avlanması yasak türler arasına alınmıştır.

AVRUPA'NIN EN MUHTEŞEM MANZARALI

BİSİKLET ROTALARI

Dünya üzerinde sürüdürülebilir bir yaşam için vazgeçilmez araçlardan biri bisiklet. Bu kadar basit prensiplere dayalı bir mekanizmanın keşfinin ve gelişiminin de oldukça basit olması beklenir ama bisiklet sadeliğinden beklenmeyecek derecede karmaşık bir geçmişe sahip.

İnsan gücüyle hareket eden tekerlekli bir ulaşım aracı olarak ilk bisikleti 1418 yılında İtalyan mühendis Giovanni Fontana tasarlamıştı. Dört tekerleği ve bunların eşgüdümlü dönmesini sağlayan bir kayışının yanı sıra frenleri ve yönlendirme için gidonu bulunan bu ilk bisiklet çok da ilgi çekmedi. Atların ulaşımda vazgeçilmez bir yere sahip olduğu yüz yıllar boyunca, insanoğlunun fiziksel olarak yeterince zorlayıcı olan günlük hayatına, bir de kendi kas gücüyle yol alma zahmetini eklemek istememesi anlayışla karşılanabilir. 1974'e bulunan ve Leonardo Da Vinci tarafından 1493'e çizildiği iddia edilen iki tekerlekli bisiklete rastlandı ama daha sonraki araştırmalarin de sanatçının elinden çıkmadığı ortaya kondu.

1817 yılında, Avrupa'da yaşanan büyük kıtlık döneminde atların açlıktan kırılması ve ulaşımın kesintiye uğraması üzerine, Alman aristokrat Karl von Drais dört tekerlekli bir tasarım üzerinde çalışmaya başladı ancak ortaya çıkan sonuç, tamamen tahtadan imal edilmiş ve bugünkü bisikletin atası kabul edebileceğimiz iki tekerlekli bir taşıt oldu. Uzun yıllar Draisienne olarak tanınan taşıtın freni veya pedalı yoktu, sürücüsünün kendini yerden kuvvet alarak itmesiyle ilerliyordu. Ve atların sayısının azaldığı bir dönemde oldukça işe yarar bir çözüm oldu.

Günümüzde bisiklet, iklim krizine karşı alınması gereken önlemlerin en önemlilerinden biri. Doğaya saygılı, karbon ayak izi düşük bir ulaşım aracı olmasının yanı sıra, son derece durağan bir yaşam süren modern insanın sağlığına olan katkısı da inanılmaz önem taşıyor. Dünya üzerindeki bisiklet sayısının bir milyarı geçtiği tahmin ediliyor. Özellikle Avrupa'da pek çok kent, sakinlerinin günlük ulaşım ihtiyacını bisikletle karşılayabilmesi için yöntemler geliştiriyor. Amsterdam'daki bisiklet sayısının kentte yerleşik insan sayısından fazla olduğu tahmin ediliyor. Pek çok ailenin tatillerini değerlendirmek için tercih ettiği bisiklet turları da çok yaygın.

Avrupa Bisiklet Federasyonu tarafından kurulan ve 2020 yılında Avrupa'daki her şehri bisikletle ulaşılabilir kılmayı amaçlayan Avrupa Bisiklet Rotaları Ağı EuroVelo, kıtadaki bisiklet rotalarının artırılması ve niteliklerinin geliştirilmesi için çalışıyor. EuroVelo, bisiklet yollarını ülkeler ve bölgeler bazında listelemenin yanı sıra, hac rotaları, başkent turları, sahil turları, Akdeniz, Karadeniz ve Baltık turları gibi tematik rotalar da belirliyor ve bunların geliştirilmesi için faaliyetler yürütüyor.

Via Francigena, İtalya

Canterbury ve Roma arasında hac yolculuğu

MS. 990 yılında, Başpiskopos Sigeric, papadan makam cüppesini teslim almak üzere Canterbury'den yola çıktı. Yürüyerek gerçekleştirdiği 1.800 kilometrelik yolculuğun dönüşünde günlük tutmaya karar verdi ve yol üzerinde kaldığı tüm yerler hakkında, ki sayıları sekseni bulmuştu, notlar aldı. Bugün Avrupa'nın en tanınmış rotalarından biri olan Via Francigena bu sayede tarihe geçmiş oldu.

Her yıl bin kadar gezginin katettiği rota, bisikletle yaklaşık 20 günde tamamlanabiliyor. Turun yaza denk getirilmesi tavsiye ediliyor çünkü Alpler'de 2.469 metre yükseklikte Saint Bernard ve Apeninlerde 1.041 metre yükseklikte Passo della Cisa geçitleri, daha soğuk mevsimlerde zorlayıcı olabiliyor. Elektrikli bisikletlerin yaygınlaşması ve tur yapanlar için 10 euro gibi makul fiyatlarla bulunabilen konaklama seçenekleri sayesinde, turu alan gezginlerin sayısı her geçen yıl artıyor.

Via Francigena parkurunun da dahil olduğu EuroVelo 5 rotası, Londra'dan İtalya'nın güneyindeki Brindisi Limanı'na kadar uzanıyor. 3.300 kilometrelik bu rota yedi ülkeden geçiyor ve üzerinde 20 katedralin yanı sıra UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesi'nde yer alan 21 tarihi yer bulunuyor.

Beş başkentten geçen bir tur

Baltık Denizi Döngüsü

İsveç, Finlandiya, Rusya, Estonya, Letonya, Litvanya, Polonya, Almanya ve Danimarka toprakları tarafından çevrelenen Baltık Denizi Döngüsü, halen planlama aşamasında olan parkurlar da tamamlandığında 9.000 kilometrelik uzunluğuyla EuroVelo'nun en uzun rotalarından biri olacak.

İsveç-Finlandiya arasındaki Bothnia Körfezi parkurunun işaretlemeleri tamamlanmış değil. Turku'dan başlayan, Helsinki'den ve St. Petersburgdan geçerek Estonya'nın başkenti Talinn'de sona eren Finlandiya Körfezi parkurunun en keyifli kısmı ise, Estonya'da Narva ile ve Talinn arasında kalan bölüm. Standartlara uygun olarak işaretlenmiş olan parkur, Estonya sınırları içinde Courland Sahili'nden devam ederek, Virtsu'ya kadar iniyor.

Arada feribotla Rohükula'dan Hiuma Adası'na geçip adanın çevresinde pedallamak, adanın güneyindeki Parna'dan güneydeki Sarema Adası'nın kuzeyindeki Tirigi'ye yine feribotla geçerek ada turu yapmak mümkün. Rota, Letonya ve Litvanya'dan geçerek Riga Körfezi çevresinde devam ediyor ancak bu bölge de henüz tam olarak işaretlenmiş değil.

Gdansk Körfezi'ni çevreleyen Polonya parkuru ardından, Rostock'dan Malmö'ye uzanan Danimarka parkuru, rotanın en keyifli bölümlerinden biri. Danimarka'nın irili ufaklı adalarına feribotla geçilen, müthiş manzaralarla bezeli Danimarka parkuru, kumsalları, denize uzanan yarları, ormanlık alanları, limanları ve marinalarıyla, her yıl binlerce bisikletçinin tercih ettiği bir rota.

Passau'dan Viyana'ya gelenekselleşmiş bir yolculuk

Tuna Bisiklet Turu

Ortaçağ şatoları arasında uzanan engin çayırlıklar arasında sakince akan Tuna Nehri'nin kıyıları, Avrupa'nın en manzaralı bisiklet rotaları arasında. Almanya sınırında Tuna'nın kolları Inn ve Ils'in nehre katıldığı noktada yer alan Passau şehrinden başlayanlar için yaklaşık 8 gün süren turu, daha kısa bir rota tercih edenler Linz'den başlayıp 4 günde bitirebiliyorlar.

Tuna boyunca, araç trafiği olmayan bisikletlilere ayrılmış bir rotadan ilerleyen tur süresince, Avusturya şarap bağlarından ve meyve bahçelerinden geçiliyor. Rustik esintiler taşıyan Avusturya köy mutfağının lezzetlerini tadarak, yol üzerindeki küçük butik konaklama tesislerinde kalarak Viyana'ya kadar ulaşılıyor.

Oldukça düz olan rota, her seviyeden bisikletçi için uygun. Bu sayede Avrupa'nın dört bir yanından bisiklet tatili yapmaya gelen aileler tarafından tercih edilen, klasik bir tur olma özelliği taşıyor.

Tuna Bisiklet Turu etabını da içeren EuroVelo Atlantik-Karadeniz Turu, Fransa'nın Nantes kentinden başlıyor, Viyana'dan sonra ise Budapeşte, Belgrad ve Tulcea'ya kadar uzanıyor. Toplamda 4.632 kilometrelik bu rota da 10 ülkenin yanı sıra, 6 nehir ve UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesi'nden 11 tarihi yer üzerinden geçiyor.

Müthiş manzaralar sunan tepelerden sahillere uzanan köy yolları

Cornish Sahil Yolu, İngiltere

Geleneksel tarihi köyleri, ortaçağdan kalma şatoları ile tarih ve gelenek kokan bir bisiklet turu imkanı sunan İngiltere'de, özellikle güney-batı sahilinde, Land's End ile Bude arasındaki 288 kilometrelik Cornish sahil yolu, mükemmel manzara ve kolay sürüşü bir arada arayanlar için tercih edilebilecek bir rota.

Yıl boyunca makul bir iklime sahip olduğu için her mevsim yapılabilecek Cornish Sahil Yolu turunun büyük bölümü sakin köy yollarından oluşuyor. Deneyimli ve hızlı bisikletçilerin iki günde katettiği rotayı, ortalama dört gün sürecek şekilde planlamak daha rahat bir sürüş sağlıyor. Zira rotada müthiş manzara için kaçınılmaz olan tepeler var.

Akdeniz Rotası'nın En Yeni Üyesi

İzmir

Geçtiğimiz ay, 500 kilometrelik rotasıyla EuroVelo 8 Akdeniz Parkuru'na dahil olan İzmir, Türkiye'den EuroVelo'ya katılan ilk il.

Hâlâ devam etmekte olan "MedCycleTour" projesi kapsamında geliştirilen Türkiye'deki bu yeni parkurla rotayla bisikletli turistler Bergama'dan başlayarak Aliağa, Foça, İzmir merkez, Balıklıova, Alaçatı, Sığacık'tan geçerek Efes Antik Kenti'nin yer aldığı Selçuk'a ulaşabiliyor. Feribot bağlantılarıyla Ege adalarına ve Yunanistan'a geçiş yapılabilen rotada, bisiklet bakım ünitelerinin ve tamir merkezlerinin yerleşeceği noktalar belirlendi. 2021 yılına kadar tamamlanacak hazırlıklar çerçevesinde parkur üzerinde yer alacak bisiklet dostu işletmeler, yeme içme ve konaklama noktaları da EuroVelo tanıtım faaliyetleri için hazırlanan internet sitesi (veloizmir.org) üzerinden tanıtılacak.

Duvarlarının içinde de dışında da bisiklet dostu bir şehir

Bruges, Belçika

EuroVelo tarafından belirlenen 18 rotadan biri olan 8 numaralı Akdeniz Rotası 12 ülkeden geçiyor ve 7.500 kilometrelik bir uzunluğa sahip. Rotanın en yeni üyesi ise İzmir. 500 kilometrelik parkurda 650 noktada yapılan işaretlemelerle ağa katılan İzmir, yıllık büyüklüğü yedi milyar euro olan Avrupa bisiklet turizminden de pay almaya başlayacak.

Çocuklarıyla birlikte açık havada, fiziksel aktivite içeren eğlenceli bir hafta sonu geçirmek isteyen aileler için ideal seçim olan Bruges bisiklet turu, 29 kilometrelik parkura sahip. Oldukça düz ve uygun şekilde işaretlenmiş olan parkurda, hem şehir içi tarihi mekanlar, hem de pastoral manzaralı köyler ve parklar yer alıyor.

Bruges çevresindeki en keyifli rotalardan biri, limandan 6 kilometrelik bir pedallama ile ulaşılabilen Damme, orta çağdan kalan bir köy olmasına rağmen, büyük bir şehrin minyatür bir modeli gibi. Tren istasyonundan başlayarak kuğularla dolu Aşk Gölü'nün yer aldığı Minnewater Park'tan geçip, kentin orta çağdan kalma dört kapısından ikisi olan Ghent ve Kruispoort kapılarından geçen rota ise biraz daha uzun ama daha manzaralı.

Şehrin geçmişte de zengin bir ticaret noktası olduğu dikkate alındığında, parkuru çevreleyen alanlarda çeşitli sarayların yapılmış olması şaşırtıcı değil. Bruges- Torhout hattında ormanlarla çevrili Tillegem Kalesi, pastoral manzara tercih eden bisikletliler için ideal. Etrafını saran İngiliz tarzı şık peyzajlı bahçeleriyle, inşasından bugüne iç ve dış yapısı hiç değişmeyen Zedelgem'deki Loppem Kalesi, bisiklet turuna ara verip yeşilliklerden oluşan labirentlerde dolaşmak isteyenlerin tercihi.

Nehir boyunca dizili masalsı şatolar ve bakımlı bahçeler

Luvr Vadisi, Fransa

Orleans'tan Nantes'e kadar uzanan EuroVelo 6 rotası üzerinde yer alan ve rotadan sapıp nehre yakın şatoları da görmek isterseniz biraz daha inişli çıkışlı, ama normalde gayet düz bir parkur olan Luvr Vadisi parkuru, ayrılmış bisiklet yolları ve paylaşımlı yollardan oluşuyor. Nehrin sunduğu inanılmaz manzaralarla zenginleşen parkur, toplamda iki haftalık bir sürede tamamlanabilecek 400 kilometrelik bir uzunluğa sahip.

Her biri UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesi'nde yer alan ve sayıları dünyadaki hiç bir eğlence parkının yarışamayacağı kadar çok olan şatolar nedeniyle Kralllar Vadisi olarak adlandırılan Luvr Vadisi, bisikletçilere Disney'e ilham olan şatodan, Jean D'arc'ın yaşadığı düşünülen köye ve birbirinden ünlü şarap bağlarına kadar unutulmaz manzaralar vaadediyor.

Kayakseverlerin favorisi Flims ve St. Moritz, yaz aylarında bisikletçi cennetine dönüşüyor

Graubünden, İsviçre

Kayak cenneti olarak tanınan ve İsviçre'nin en ünlü kayak otellerinin yer aldığı Graubünden bölgesi, yaz gelip karlar dağ tepelerine çekilince bir bisikletçi cennetine dönüşüyor. EuroVelo'nun Merkezi Avrupa rotasının da bir parçası olan toplam 330 kilometrelik bölümde, 204 farklı parkur yer alıyor. Dağ patikalarından, orman yollarından ve köy yollarından dolaşarak Laax Staderas'tan Komo Gölü'ne ulaşan rotanın tamamı bisikletçiler için işaretlenmiş.

Yaz tatilinde lüksün sembolü adalarda bisiklet tatili keyfi

Ibiza ve Mallorca Adaları, İspanya

Avrupa'da soğuklar bastırdığında, hala süren yazın tadını çıkarmak, sahiller, kumsallar, dağlar ve doğa parklarında, kaleler ve katedrallerde fotoğraf çekmek isteyen bisikletçilerin tercihi olan Madrid, Barselona ve Endülüs turlarına ek olarak, İspanya'da yaz-kış gözde bir rota da adalar turu.

Akdeniz'deki İspanyol adalarının en büyüğü Mallorca, tüm dünyada lüks tatilin sembolü haline gelen bir ada. Ama sessiz koylarına bakan tepelerden dolaşan bisiklet parkuru, sadece eğlenceli geceleriyle değil, 2.000 yıllık geçmişiyle ilgilenenlerin tercih ettiği bir rota. Valencia ve Barcelona'dan feribotla geçilen Mallorca'da Palma'dan başlayarak ve her gün bir köye uğrayarak yapılan ada turu, badem ağaçlarının Şubat ayında çiçeklenmeye başladığı yumuşak Akdeniz iklimi sayesinde, kış aylarında da gerçekleştirilebiliyor.

İbiza'da da bisikletçiler Şubat ayından itibaren görülmeye başlanıyor. Mayısa kadar olan dönem daha çok tercih ediliyor çünkü yaz ayları oldukça sıcak geçiyor. Rotadaki bisiklet bakım istasyonları ve bisiklet dostu konaklama mekanları Ekim sonuna kadar açık. Avrupa bisiklet takımları sonbahar aylarında gerçekleşen yarışlara genelde İbiza ve Mallorca'da hazırlanıyorlar.

Demiryolundan bisiklet rotasına çevrilen parkurdan fiyordlara tepeden bakış

Rallarveien, Norveç

Norveççe "deniz" anlamına gelen "rallar" sözcüğünden adını alan Rallarvien, 1.300 metre yüksekliğindeki dağların tepesinde yer alan Hardangervidda platosundan fiyordlara uzanan, muhteşem doğaya sahip bir yerleşim yeri. 1974 yılında bisiklet parkuruna çevrilen ve 80'li yıllara kadar pek az bilinen bu rota, bir TV programında yer almasının ardından dünya çapında ün kazandı. Haugastøl'dan çıkıp dört farklı noktaya; Finse, Hallingskeid ve Flåm'a uzanan farklı parkurların her biri, deneyimli bisikletçilere muhteşem doğa manzaraları eşliğinde sürüş keyfi sunuyor.

Kimi korkunç kimi sevimli... Ama hepsi insandan daha akıllı, daha güçlü, daha becerikli. İnsanoğlu, kendi gelişiminde eksikliğini duyduğu özelliklerin yanı sıra karşılaşmaktan korktuğu tehditleri de robotlar üzerinden beyaz perdeye yansıtıyor.

Sinemanın Ünlü Robotları

Avını çok yaklaşmasına gerek kalmadan, uzun ve sağlam bir ağaç dalı kullanarak öldürebileceğini fark ettiğinden bu yana, alet yapımında büyük yol katetti insanoğlu. Sopanın ucuna takılan sivri taş parçalarının, sopanın iki ucu arasına gerilen bir bağırsak aracılığıyla fırlatılan ince sağlam oklara dönüşmesi için binlerce yılın geçmesi gerekti. Aletlerin avlanmak ve öldürmekten farklı işlevler kazanması ise daha da uzun zaman aldı. Oyulmuş taşlar içinde tahıl öğütmek için kullanılan tokmaklar, kalaslar üzerinde sürüklenerek taşınabilen ağır cisimler ve nihayet tekerlek yüzlerce yıl sonra girdi hayatımıza.

Hayal dünyası ise her zaman çok daha hızlı gelişti. Sanayi devrimi döneminde günlük hayatı kolaylaştıracak fikirler yava yavaş ortaya çıkmaya başladı. 20. yüzyıla gelindiğinde musluğun yönünü değiştirerek sıcaklığını ayarladığı suyla yüzünü yıkadıktan sonra, kızartıcıda ısıttığı dondurulmuş ekmek ve katı meyve sıkacağında hazırladığı meyve suyuyla kahvaltısını eden modern insan, gün boyunca hemen hemen tüm işlerini, hiç farkında olmadan kullandığı "mini robot"larla yapmaya başlamıştı.

İnsan tarafından üretilen ve insanın yapabildiği her şeyi yapabilen insan makineler yani robotlar fikrini en ustaca işleyen isimlerden biri olan Isaac Asimov ise, robotların fiziksel yetenekler açısından ne kadar insanüstü tasarlanırlarsa tasarlansınlar, insana özgü duygusal niteliklerden yoksun kalacaklarını; duygusal nitelik kazanmaları için atılacak adımların ise ne gibi sonuçlara neden olacağını tüm yönleriyle inceleyen pek çok bilimkurgu eserine imza attı. Asimov'un "robopsikoloji" uzmanı Susan Calvin aracılığıyla bizlere ulaştırdığı "Robotiğin Üç Temel Yasası", kendisinden sonraki yazarları da etkilemekle kalmadı, sinema dünyasına büyük ilham verdi.

Fiziksel gücü insan kapasitesinin çok üzerinde robotlar fikri, senaristlerin en sevdiği konulardan biri oldu. Robotların insanlığa hizmet ettiği veya insanlıkla savaştığı filmler gişe rekorları kırarken, teknolojik gelişmenin nereye gittiği, insanlığın yaşam şeklini, duygularını ve en önemlisi hayatta kalma becerisini nasıl etkilediği sıkça üzerinde düşünülen bir konu olmaya başladı. İşte, kimileri kendi hayran kulüplerine sahip olacak kadar ünlenen sinema kahramanı robotlardan birkaçı...

Terminator
Series 800/Model 101

1984'te, daha sonra bir seri haline gelecek olan The Terminator filmi ile sinemaseverlerin karşısına çıkan T-800 Model 101, insanüstü fiziksel güçlere sahip, çelik iskeletli insan görünüşlü bir robottur ve değiştirilebilir bir gelecekte, dünyayı ele geçiren Skynet tarafından, insan direnişini kırmak için geliştirilmiştir. Direnişçilerin lideri olacak John Conner, kendi doğumunu planlayarak babası Kyle Reese'i geçmişe, annesi Sarah Connor'un yanına göndermiştir. Aynı yöntemle geçmişe döndürülen T800'ün amacı da Sarah Connor'u öldürerek John'un dünyaya gelmesine engel olmaktır. Öldürmeye programlı insan üstü güçlere sahip bir robotun başrolde olduğu kovalamaca filmin temposunu hep zirvede tutar.

Filmin seyircide yarattığı şok, gişe başarısına da yansımıştı. Arnold Schwarzenegger'in canlandırdığı T800'e, Terminator 2:Judgment Day (1991) ile form kopyalayabilen, hafızası olan akışkan metalden T-1000 eklendi. Terminator 3: Rise of The Machines (2003) filminde ise, bu kez dişi formda ve daha da geliştirilmiş özelliklere sahip T-X ile tanıştı sinema seyircisi, Her biri bir önceki modelden daha güçlü ve daha acımasız olan ve insan soyunu kurutmaya odaklanan robotlarla seyirci karşısına çıkan serinin son robotu Rev-9 ise, geçtiğimiz ay vizyona giren Terminator: Dark Fate (2019) filminde robotların insanlıkla olan savaşını sürdürdü.

Aradan geçen 35 yıllık süreçte T-800 adeta evrim geçirdi ve insanoğlunun hayatta kalmak için robotlara karşı verdiği mücadelenin en büyük destekçisi oldu.

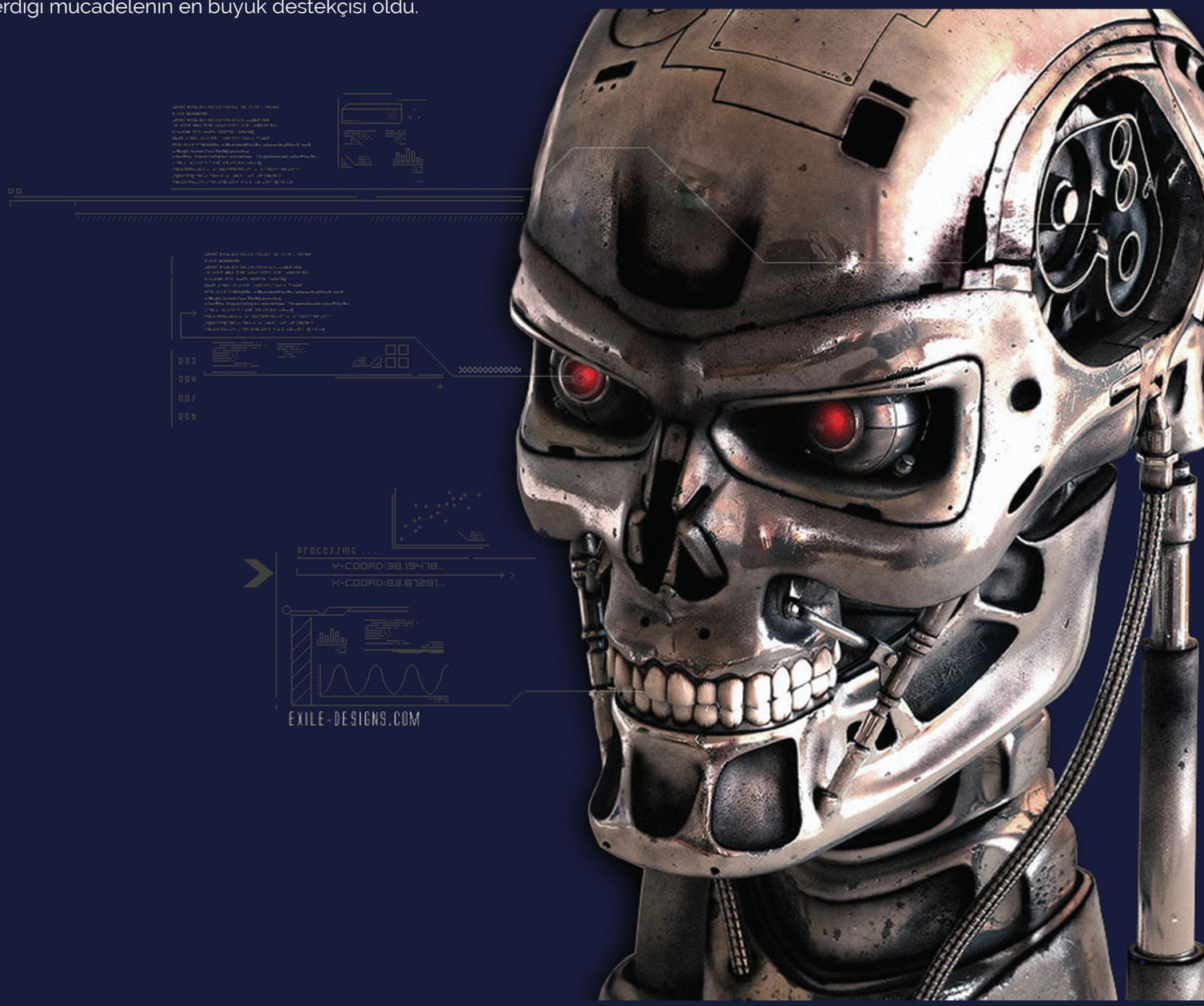

Transformers
Autobot Bumblebee

Optimus Prime tarafından yönetilen Autobot'lar ve Megatron'un liderlik ettiği kötü Decepticon'lardan oluşan Transformers takımı, günlük hayatta kullandığımız çeşitli cihazların şekline bürünebilen dünya dışı robotlar. Kütlelerini değiştirebilen, birbirlerine bağlanarak süper güçlere sahip daha büyük robotlar oluşturabilen Transformers robotları, ilk kez 1970'lerde Japonya'da bir oyuncak grubu olarak ortaya çıktı. Amerikan oyuncak devi Hasbro'nun tasarımcıları tarafından 1984'den itibaren günümüz karakterlerine dönüşmeye başlayan Transformers, Marvel dünyasına da dahil oldu ve bir televizyon dizisi ile evlere taşındı.

Sinemaseverlerin karşısına ilk kez 1986'da animasyon olarak çıkan Transformers, 2007 yılında sinema filmiyle izleyiciye sunuldu. Filmde uzun yıllar önce galaksinin çok uzak bir köşesindeki Cybertron gezegeninde kahraman Autobot'lar ve kötü Decepticon'lar arasında sahibine sonsuz güç vaadeden Allspark küpünü elde etmek için başlayan savaş, küpün düştüğü Dünya'da sürecektir. Allspark'ın peşinden Dünya'ya gelen ama Kutup Denizi'nde soğuktan paralize olan Megatron, kendisini bulan yüzbaşının gözlük camına küpün yerinin haritasını işler. Yüz yıl sonra, ilk arabasını satın alabilmek için dedesinin gözlüğünü e-Bay'de satışa çıkaran Sam Witwicky (Shia LaBeouf), galeride kendisini bekleyen autobot Bumblebee(Balarısı) tarafından "seçilir." Eski ve sarı bir Camaro'ya dönüşen Bumblebee, kendisinden daha uzun ve güçlü Autobot'lara gıpta eden, onlar gibi olabilmek için tehlikelere gözü kapalı dalmaktan çekinmeyen bir robottur. Asıl görevi Sam'i Decepticon'lardan korumaktır ama radyosundan gönderdiği şarkılı mesajlarla Sam'e günlük hayatında da yardımcı olmaktan kendini alıkoyamaz. Sam ile aralarında özel bir bağ kuran Bumblebee, gözüpekliği ile lideri Optimus Prime'ın gözüne girmeyi başarır.

2009'da vizyona giren devam filmi Transformers: Revenge of Fallen'da ise Transformers klanları arasındaki savaş Dünya'dan tüm evrene yayılıyordu. 2011'de Transformers: Dark of the Moon, 2014'de Transformers: Age of Extinction, 2017'de Transformers: The Last Knight ve 2018'de Bumblebee serinin diğer devam filmleri oldu

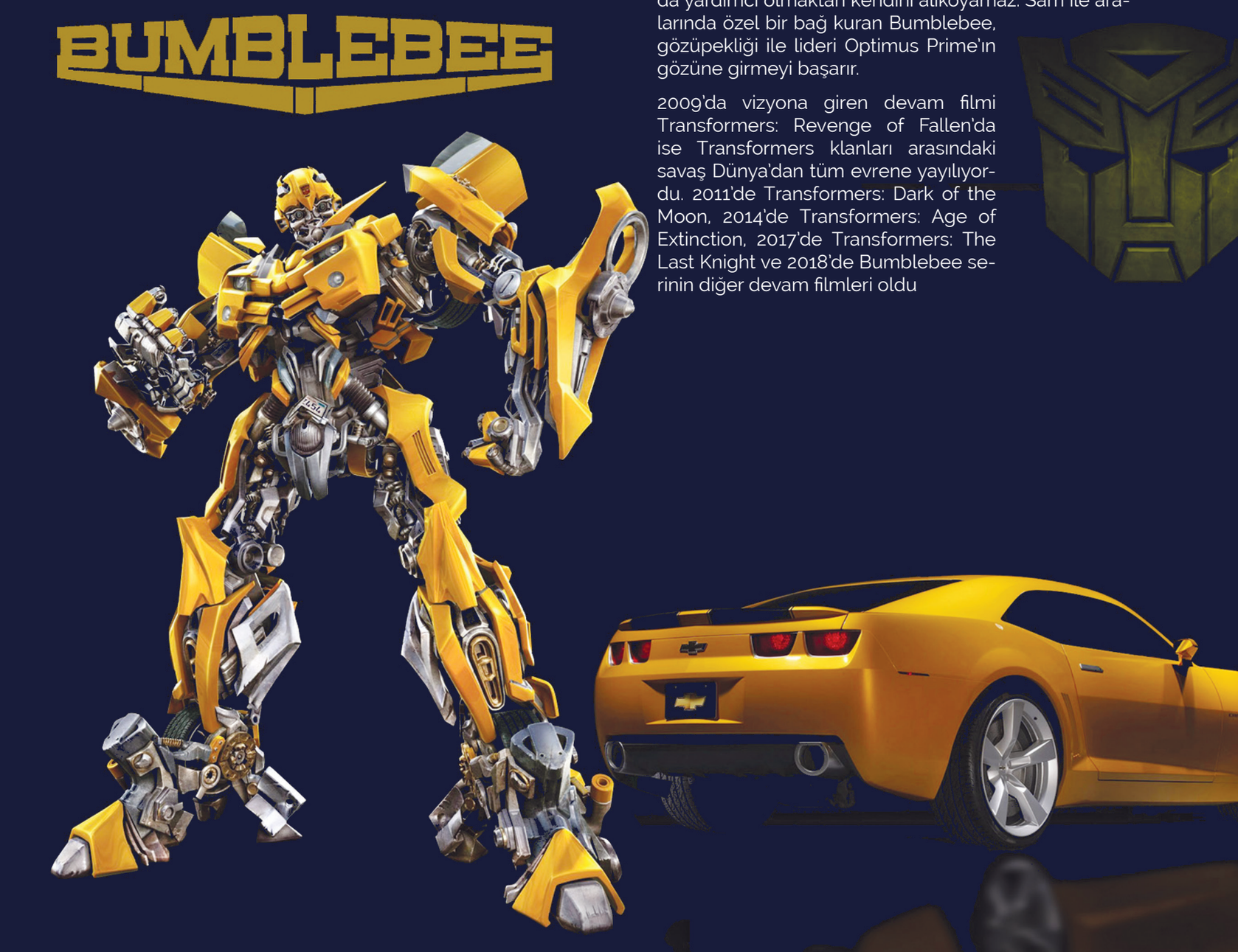

StarWars

R2-D2

Tüm dünyada bilimkurgu sevenlerin ikonu haline gelen, silindirik gövdesinin üzerindeki kubbe şekilli döner kafası ve kırmızı ışıklı tek gözüyle olaylara hakim olmayı başaran R2D2, sinema seyircisiyle ilk tanıştığı 1977 yılından beri en ünlü robotlar arasında yer alıyor. Star Wars serisinin yaratıcısı George Lucas'ın serinin tüm filmlerinde başrol oynattığı Artoo'nun çıkarabildiği bipbipleri Anakin ve oğlu Luke dışında anlayabilen insan yok. Dijital olmayan dünyayla iletişimini, insansı vücudunu kaplayan parlak bir zırhı olan ve 6 milyon lehçe konuşabilen C3PO aracılığıyla sağlıyor. Dijital dünyada ise giremeyeceği sistem, kıramayacağı şifre, kontrol edemeyeceği yapay zeka yok gibi. Susam Sokağı, Muppet Show ve Simpsons gibi televizyon dizilerine konuk olan Artoo, 1978 yılında düzenlenen 50. Oscar Ödülleri törenini de C3PO ile birlikte sunmuştu.

Pek çok sinemasever, hiç konuşmayan ve üçlü robot ayaklarının altındaki tekerleklerle kayar gibi ilerleyen R2D2'nun sadece bir maketten ibaret olduğu düşünse de, bu tam olarak doğru değil. Star Wars filmlerindeki Artoo'ların bir bölümü radyo frekansı ile kontrol edilen mekanik modeller. Tunus'un güneyinde çekilen Tattooine sahneleri gibi bölümlerde ise bu modellerin kullanılması mümkün olmamış. Bu yüzden Artoo, 2016 yılında aramızdan ayrılan aktör Kenny Baker tarafından ilk kez "giyilmiş". 1934 doğumlu Baker, Sith'lerin İntikamı dışındaki tüm Star Wars filmlerinde Artoo'yu canlandırdı ve seslendirdi. Baker'ın sesi özel analog bir çeviriciden geçirilip efektler eklenerek kullanıldı.

Otostopçunun Galaksi Rehberi

Depresif Marvin

Çevre yolu geçeceği için evi istimlak edilmek üzere olan Arthur Dent, çok kötü bir gün geçirmektedir. Bir partide hayatının kadınına rastlamıştır ama Trillian, partiden kendi uzay gemisi olduğunu iddia eden bir ahmakla birlikte ayrılmıştır. Sıradışı arkadaşı Ford Prefect ise, kendisinin Bettlejuice gezegeninden geldiğini, Otostopçunun Galaksi Rehberi adlı bir elektronik kitap için araştırmalar yaparken yolunun dünyaya düştüğünü, yeni inşa edilmekte olan galaksi otoyolunun üzerinde olduğu için yok edilecek olan dünyadan bir an önce ayrılmaları gerektiğini söylemektedir. Ford'un deneyimine güvenerek otostop çeken ve kendini eski galaksi başkanı Zaphod Beeblebrox'un gemisinde bulan Dent'i hayatının macerası beklemektedir. Hayatın anlamını arayan Zaphod, Trillian'ı dünyadan ayrılmaya ikna eden ahmaktan başkası değildir.

Douglas Adams'ın aynı adlı romanından 2005 yılında sinemaya uyarlanan filmde rol alan koca kafalı Marvin, Zaphod'un çalıntı uzay gemisi "Heart of Gold"un robotudur. "Gezegen büyüklüğünde" oluşundan şikayet ettiği beynini nadiren kullanabildiği için sürekli sıkılır ve depresiftir. Aslında Marvin'in yaratılışında sandığından daha büyük bir boşluk vardır: Sirius Sibernetik Şirketi'nin Özgün İnsan Kişiliği teknolojisi ile üretilen Marvin'e korkunç zekasını azıcık da olsa meşgul edebilecek herhangi bir görev ya da merak eklenmemiştir. İnsandan 50.000 kat daha zeki olduğunu her fırsatta söyleyen Marvin, evrendeki matematiksel, fiziksel, kimyasal, biyolojik, sosyolojik, felsefi, etimolojik, meteorolojik ve fizyolojik tüm sorunları üç kez çözdüğü halde kendi sorunlarını çözmekten aciz olduğunun farkındadır. Bu nedenle de herşeyden nefret eder.

WALL-E

Uzak bir gelecekte, dünya ticaretine hakim olan Buy N Large adlı uluslararası dev bir şirketin atıklarından oluşan çöplerle kaplanan dünya, insanoğlu tarafından terk edilmiştir. BnL tarafından tasarlanan ve insanların yerlerinden bile kalkmalarına gerek bırakmayacak lükslerle donanmış uzay gemisi ile uzaya çıkan insanlar, dünyayı temizleyip yaşanır hale getirmesi için geride WALL-E (Waste Allocation Load Lifter – Earth class) modeli robotlardan bir ordu bırakırlar. Aradan 700 yıl geçmiş, dünyada sadece bir WALL-E kalmıştır. Evcil hamam böceği ile birlikte, çöplerden topladığı zeka küpü, ampul, yumurta çırpıcı gibi birbirinden ilginç eşyaları biriktirdiği bir kamyonda yaşayan ve çok yalnızlık çeken WALL-E'nin tek eğlencesi portatif televizyonunda eski filmler izlemektir.

WALL-E küpler halinde sıkıştırıp devasa kuleler halinde üst üste dizdiği çöplerden oluşan dağlarla ile kaplı dünyada bir gün EVE ile tanışır. Otomatik bir sistem tarafından üretilen EVE (Extraterrestrial Vegetation Evaluator) dünyada bitkisel yaşam olup olmadığını araştırmakla görevlendirilmiştir.

2008 yılı yapımı animasyon filmin devamında, 700 yıllık büyük bir yalnızlığın ardından karşılaştığı tamamen görevine odaklanmış bir robota aşık olan ve uğruna görevini ve varlığını tehlikeye atan WALL-E'nin macerasına tanık oluruz. Gelmiş geçmiş en romantik robot olan WALL-E, duyguları, doğruyla yanlışı ayırdetme yeteneği ve zor durumlarda karar verirken dikkat ettiği değerleri ile insanın duygu dünyasına en yakın robotlardan biri. IMDB'nin en iyi filmler sıralamasında yer alan Pixar yapımı filmin kahramanı WALL-E, sadece çocukların değil büyüklerin de sevgisini kazandı.

Big Hero 6

Baymax

Bir Marvel karakteri olan ama Disney Animasyon Stüdyoları tarafından filme alınan ve orijinal karakterden oldukça farklı tasarlanan Big Hero 6 filminin kahramanı Baymax, bezli bir bebek model alınarak tasarlanmış, yumuşak, esnek, tombik bir robot. Başlangıçta yüzünde temel beş ifadenin kullanılmasına karar verilse de sonradan ifadesiz tasarlanan ve devasa vücudundan beklenmeyecek bir esnekliğe ve savaş kabiliyetine sahip bu robotun asıl işlevi ise, "insanını" rahatlatmak. San Fransokyo şehrinin yıkımına neden olan olay sonrasında, robotik bilimine meraklı Hiro'ya verilen Baymax, 2014 yılının en sıcakkanlı, sevimli ve yürek ısıtan robotu olarak kalplerde yer etti.

Disney
BIG HERO 6

I am Mother

Kahramanımız Çocuk, insanlığın yeryüzünden tamamen silindiği bir gelecekte, dünya insan nüfusunu yeniden yaratmakla görevlendirilmiş bir robot tarafından, dondurulmuş bir embriyodan canlandırılan bir kız çocuğu. Robotu Anne olarak çağırıyor. Bir annenin kendi çocuğuna gösterebileceği tüm şefkat, sabır, ilgi ve özene sahip Anne, bir robotun duygulara sahip olamayacağından emin olmasak, Çocuk için sevgi duyuyor diyebileceğimiz bir karakter.

Çocuk, kişisel gelişiminin zirvesinde. Tüm eğitimlerini üstün başarıyla tamamlıyor. Karakteri de son derece üstün niteliklere sahip. Uyumlu, disiplinli, saygılı. Her iki taraf için de mükemmel görünen bu düzen, artık hiç kalmadığı sanılan insanlardan birinin ortaya çıkıvermesiyle altüst oluyor.

Çocuk, kendi türünden biri ile hayatı boyunca şefkat ve sevgi gördüğü bir robotun sözleri arasında bir seçim yapmak, hayatının ilk ve en önemli bağımsız kararını vermek zorunda.

İlk yarısında insanlığın geleceğini koruduğu ve güvence altına aldığı için seyircinin sevgi dolu bir empati ile yaklaştığı Anne, filmin ikinci yarısında sergilediği korkunç yok etme ve hükmetme becerileri, acımasız yargıları ve katı kuralları ile, sinemanın en korkunç robotları arasında yerini alıyor.

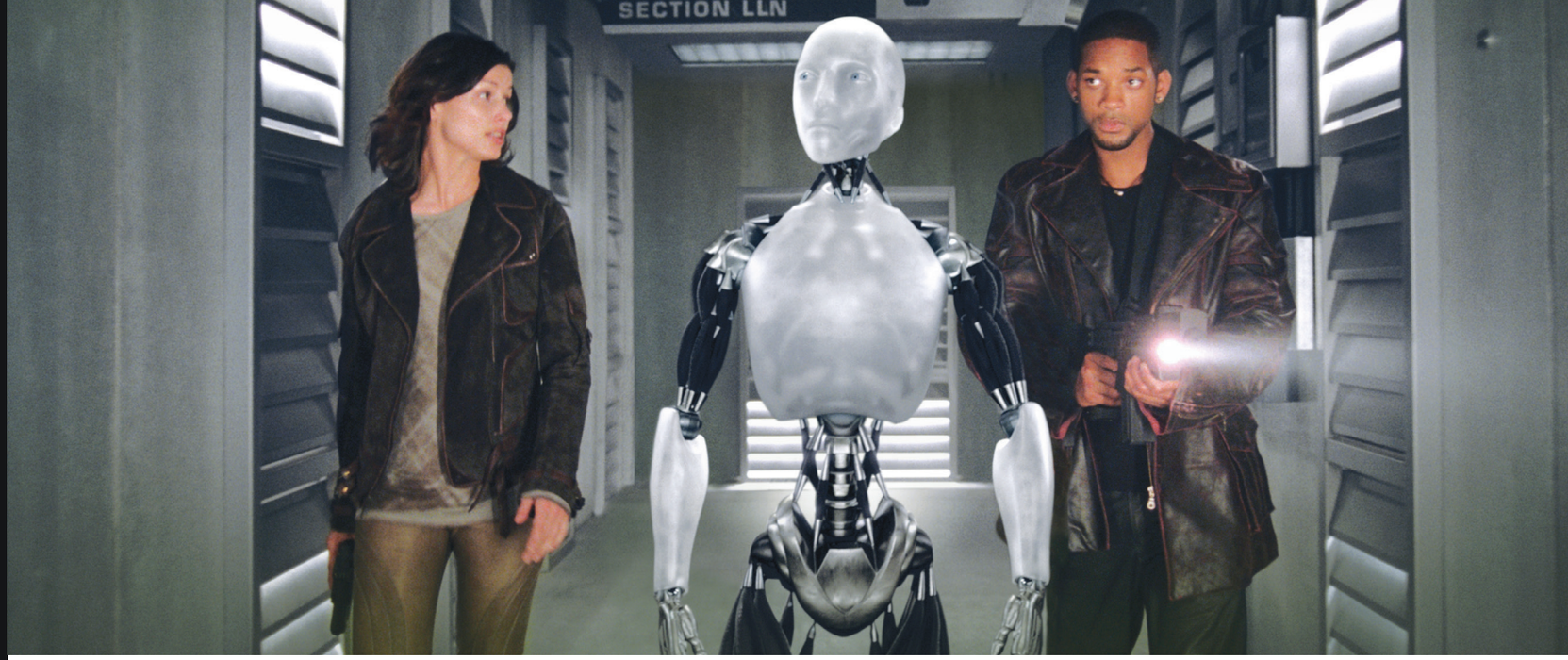

Ben Robot

Sonny

Isaac Asimov'un, gelecekte robotlarla dolu olacak bir dünyaya dair ilham veren öngörülerini kaleme aldığı bilim kurgu öyküsünden esinlenilerek, aynı adla beyaz perdeye uyarlanan Ben Robot filminin "özel" robot kahramanı Sonny, 2004 yılında, yine korku-gerilim türü bir yapımla seyirci karşısına çıktı.

Filmde, robotiğin üç yasasından ilki gereği, asla insana zarar veremeyecek veya hareketsiz kalarak bir insanın zarar görmesine izin veremeyecek olması gereken bir robotun karıştığı muhtemel bir suç, robotlardan pek de hoşlanmayan bir siber-suç polisi tarafından araştırılmaktadır. Bir insan tarafından verilen her emri, birinci yasayla çelişmediği sürece uygulamak zorunda olması gereken robotların, ilk iki yasayla çelişmeyecek şekilde kendilerini korumaları da üçüncü yasadır. Ancak kahramanımız Sonny, bu yasaları, insanlık için tehlikeli olacak şekilde, kendine özgü biçimde yorumlamaktadır.

Ex Machina

Ava

2016 yılında En İyi Görsel Efekt dalında Oscar kazanan Ex Machina filminin kahramanı Ava, beyaz perdenin robotik dünyasına kazandırdığı en duyarlı ve insansı yapay zeka formu. "Var olan her şey, varlığını sürdürmek ve korumak için her şeyini ortaya koyar" prensibi çevresinde gelişen filmde Ava, egzantirik bir teknoloji baronunun klostrofobik laboratuvarında "yaratılır".

Patronunun dünyadan izole edilmiş evine çalışmak üzere çağrılan genç programcı Caleb'in, Ava'nın varlığını öğrendiğinde yaşadığı şok, kısa sürede hayranlığa, ardından aşka dönüşür. Yaratıcısı tarafından tüm hareketleri kısıtlanan ve kontrol altında tutulan Ava da Caleb'in duygularına karşı duyarsız değil gibidir. Ava, kendi varlığına yönelik tehditleri ortadan kaldırmak için neler yapabileceğinden habersiz Caleb için ölümcül sürprizler hazırlamaktadır.

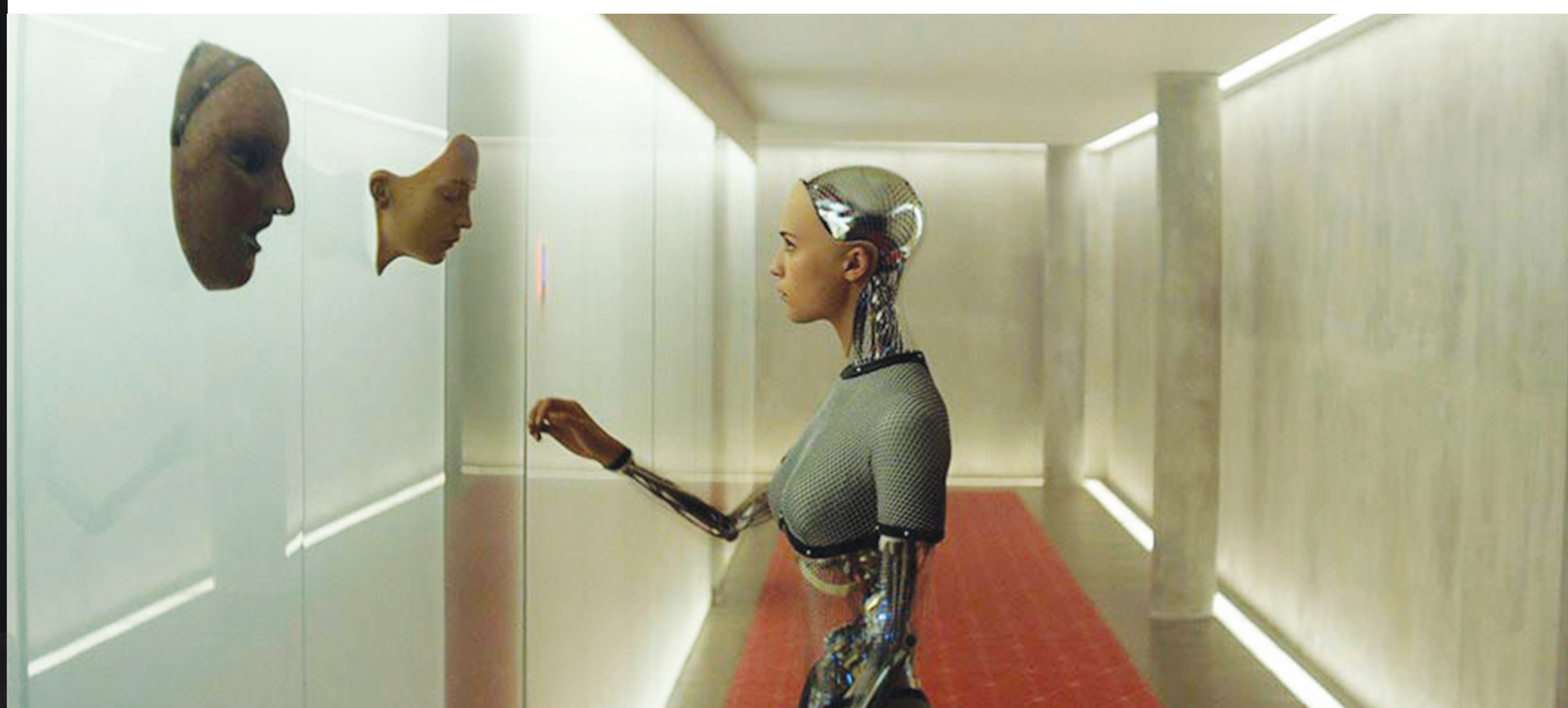

Yazarlarının çoğu büyük kitle hareketlerinin de parçası olan Latin Amerika edebiyatında 1960'larda yaşanan olağanüstü ilerleme, dünya edebiyatına muhteşem eserler kazandırdı.

LATİN EDEBİYATI PATLAMASI

Sahip oldukları zenginlikler yüzünden tarihi boyunca kesintisiz bir yağma ve saldırıya maruz kalan bereketli topraklarda bugün kurulu olan ülkeleri tanımlıyor Latin Amerika. Altın, kalay, gümüş gibi madenlerce zengin, kakao, şeker kamışı, muz, pamuk gibi tarım ürünlerinin zahmetsizce yetiştirilebildiği bu topraklar, üzerinde yaşayan halklara hiç bir zaman bu zenginlikten almaları beklenen payı bahşetmemiş. Hep başka kıtaların, başka ülkelerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere kâh işgallerle kâh kukla yönetimlerle zenginlikleri talan edilmiş, halkı yoksul ve eğitimsiz bırakılmış.

Yağma ve talanın olduğu yerde elbette direniş de var. Latin Amerika, Tupac Amaru'dan Hidalgo ve Morelos'a, Simón Bolivar'dan José Artigas'a, Zapata'dan Castro ve Che Guevara'ya kadar günümüze ilham veren birçok ismin öncülüğünde ortaya çıkan bir ayaklanmalar tarihine sahip.

Zenginleşme hırsından doğan talan ve yağmaya karşı, kan, gözyaşı ve direnişin hüküm sürdüğü yüzyılların birikiminden doğan Latin Amerika edebiyatı ise, direnişin en büyük destekçilerinden biri olageldi. Önce şiir yeşerdi topraklarda. 1945 Nobel Edebiyat Ödülü alan Şilili şair Gabriela Mistral'ın izini, 1971'de Nobel'i kucaklayan öğrencisi, dünyaca ünlü Pablo Neruda takip etti. Küba'nın İspanya'ya karşı verdiği bağımsızlık mücadelesinin ozanı José Martí devrimci edebiyatçıların öncülerinden biriydi ve bir çarpışma sırasında hayatını kaybetti.

Arjantinli Roberto Arlt'ın "Yedi Deli Adam"ı, hayatı hapisler ve işkencelerle geçen Venezuleali Miguel Otero Silva'nın "Ve Gözyaşlarınızı Tutun" romanı, çekilen sıkıntıları büyülü gerçekçilikle anlatan ve başkaldırının sembolü haline gelen eserler oldu. Brezilyalı Jorge Amado'nun 1958'de kaleme aldığı "Tarçın Kokulu Kız", Latin Amerika edebiyatındaki patlamanın adeta habercisi gibiydi.

1960'larda başlayan patlamanın etkileri, Latin Amerikalı edebiyatçıların tüm dünyada tanınması, eserlerinin pek çok dile çevrilerek dünya ülkelerinde yayınlanması ile sınırlı kalmadı, dünya edebiyatı yeni bir fenomen kazanmış oldu. Varoluşçu bir karamsarlık içeren realist hikâyeler, coğrafyanın kaderi içinde sürüklenen karakterler, dilin ve geleneklerin imkânlarını aşan bir üslup... Patlamanın daha politik alt metinlere sahip ve ironinin gücünü daha çok kullanan ikinci dönemi sayılabilecek 1970 sonrasında ise Latin Amerika edebiyatı, bu rüzgârın etkisi ile sırtını bir parça da büyülü gerçekliğe dayayarak, darbenin, yazarın kişisel tarihine etkilerinin de açıkça hissedildiği önemli eserler ortaya çıkardı.

Tarihlerinde ya İspanya ya da Portekiz tarafından kolonileştirilen, sadece yaşam biçimi, toplumsal yapı ve gelenekler açısından değil, tarih, politika ve insanların kaderiyle de birbirine çok benzeyen Latin Amerika ülkelerinin halk masallarından politik taşlamalara kadar zengin bir çeşitlilik gösteren edebiyatı, dünya edebiyatının en seçkin örnekleri arasında yer alıyor.

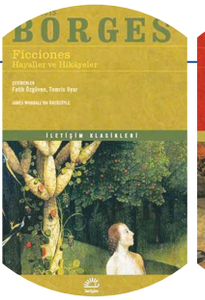

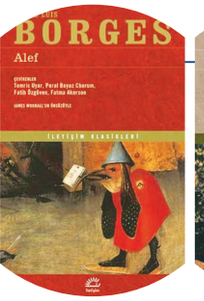

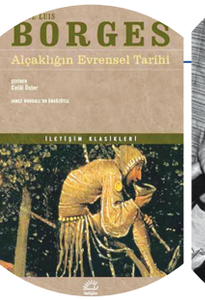

Jorge Luis Borges (1899-1986)

Büyülü gerçekçilik akımının önde gelen isimlerinden Arjantinli Borges, İspanyolca ve İngilizce konuşulan bir evde büyüdü. Babasının tedavisi için yerleştikleri Cenevre'de devam ettiği özel okulda Almanca, Fransızca ve Latince öğrendi. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından İspanya'ya taşındıklarında yazar olmaya karar vermişti.

1921'de ailesiyle Buenos Aires'e geri döndükten sonra kütüphanede çalışmaya başladı. Karmaşık ve egzantrik düşünce tarzı ile kaleme aldığı; antisemitizmi, faşizmi ve nazizmi eleştiren politik makaleleriyle tanındı. Critica gazetesinin pazar ekine yazdığı yazıları bir araya getirdiği "Alçaklığın Evrensel Tarihi" 1935'de yayınlandı. Borges okumaya başlamak için en iyi eser olarak kabul edilen ve yazarın en sevilen kısa hikâye derlemelerinden biri olan "Ficciones: Hayaller ve Hikayeler" 1944'de basıldı. 1946'da Juan Peron'un iktidara gelişiyle işinden atıldı ve ülke ülke dolaşarak konuşmalar yapmaya başladı. Baskıcı Peron rejimi, annesini ve ablasını hapse attı. "Alef" bu dönemde, 1949'da basıldı.

1955'de Peron devrilince Borges hayâlindeki işe kavuştu ve Arjantin Ulusal Kütüphânesi Müdürlüğü'ne getirildi ancak görme yetisini neredeyse kaybetmişti. 'Bana aynı anda hem 800,000 kitabı hem de karanlığı veren Tanrı'nın muhteşem ironisi' diyen ünlü yazar, 1956'dan itibaren 12 yıl Buenos Aires Üniversitesi'nde İngiliz ve Amerikan edebiyatı profesörlüğü yaptı.

Uluslararası üne kavuşması ise, 1961'de Samuel Beckett'le birlikte Uluslararası Yayımcılar Ödülü'nü kazanmasıyla gerçekleşti. 1970'li yıllarda ABD'de çeşitli üniversitelerde dersler verdi. 1973'te Peron geri dönünce, görevinden istifa etti. Dünya gezilerini anlattığı son kitabı "Atlas" ise 1984 yılında yayınlandı.

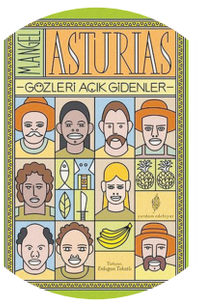

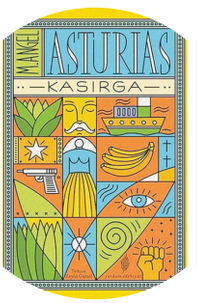

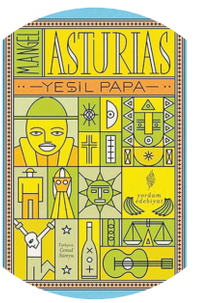

Miguel Angel Asturias (1899-1974)

San Carlos Üniversitesi'nde hukuk eğitimi alan Guatemalalı Asturias, ülkemizde Borges kadar bilinmese de, Latin edebiyatının en tanınmış yazarlarından biri. Hukuk eğitimini tamamladıktan sonra politik ekonomi okumak üzere 1923 yılında Londra'ya gitti ama birkaç ay sonra Paris'e geçerek eğitimini Sorbonne'da tamamladı. 10 yıl kaldığı Paris'te çeşitli Latin Amerika gazeteleri için yazılar yazdı. En ünlü eseri "Sayın Başkan"ı da bu dönemde kaleme aldı. 1933 yılında Guatemala'ya döndüğünde, Jorge Ubigo diktatörlüğü iktidardaydı ve kitabı 13 yıl basılamadı. Ubico rejiminin sona ermesinden sonra Meksika'ya elçi olarak atandı ve kitap 1946 senesinde Meksika'da basılabildi.

"Kasırga", 1948'de, Arjantin Kültürel Ataşeliği görevinin hemen ardından yayınlandı. 1954-1962 yılları arasında Arjantin'de sürgün hayatı yaşayan Asturias, "Yeşil Papa"yı bu dönemde yazdı. 1967 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'ne layık görüldü.

Juan Carlos Onetti (1909-1994)

Uruguay'ın Montevideo kentinde doğan ama yazmaya 1930'ların sonunda Buenos Aires'de başlayan Onetti, Borges'in yönettiği Sur dergisinde yazılar yazıyordu. 1976 yılında Arjantin'de yönetimi ele geçiren askeri dikta tarafından İspanya'ya sürgüne gönderildi. Al Pais başta olmak üzere çeşitli gazeteler için yazılar yazmaya devam etti. Lirik öyküleri ve romanlarıyla, 1980 yılında Cervantes Ödülü'ne, 1991'de Rodó Ödülü'ne layık görüldü.

"Yalancılık yazarlığın olmazsa olmazıdır" diyen Onetti'nin geleneksel gizemli masallardan esinlenerek, karakterinin özelliklerini bir dedektif romanındaymışcasına ip uçlarını izleterek yavaş yavaş ortaya çıkardığı öyküleri, Latin edebiyatının en seçkin örnekleri arasında yer alıyor.

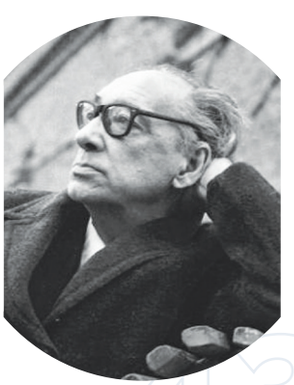

Ernesto Sabato (1911-2011)

La Plata Üniversitesi'nde fizik doktorası yapan, bir yandan da De La Nacion dergisinde edebiyat makaleleri, Arjantin'in politik tarihini sorgulayan yazılar ve felsefi denemeler yazan Sabato, Peron hükümeti döneminde üniversitedeki görevinden uzaklaştırıldı.

Edebiyatın çağrısına yenik düşerek bilimi; kendi deyimiyle "ışığı" bıraktıktan sonra sadece üç roman yayınladı. Edebiyatı seçmiş bir fizikçi olarak eserlerinde "bilim mi edebiyat mı?" sorgulamasını sıkça değerlendirdi.

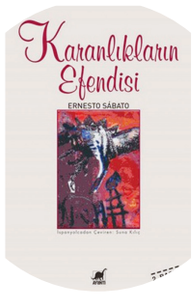

Sırayla okunması gereken ve birbirine birleşik kaplar gibi bağlı romanlarından ilki olan "Tünel" 1948'de yayımlandı. Bu kitapta tanıştırdığı kahramanlarla okur, 1962'de yayımlanan "Kahramanlar ve Mezarlar"da biraz daha yakınlaştı. 1974'de basılan "Karanlıkların Efendisi"nde ise tüm karakterler, yazarın karşısına dikilip onu sorguluyor, başına bela oluyorlardı âdeta.

Julio Cortazar (1914-1984)

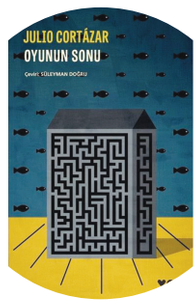

Brüksel'de doğan ve beş yaşındayken ülkesi Arjantin'e dönen Cortazar, Latin Amerika edebiyatı denince akla gelen ilk yazarlardan biri. Üniversitede dersler veren ve 1951'de bir araştırma bursu ile Paris'e giden Cortazar, ilk öykü kitabı "Hayvanlar"ı burada yayımladı. UNESCO'da çevirnen olarak iş bulan ve Paris'te kalan yazar, 1963 yılında Küba'ya gitti ve dünya çapında ses getiren romanı "Seksek" basıldı. 1970 yılında Allende'yi desteklemek için Şili'ye giden ve Pinochet darbesinden sonra dünya kamuoyunda Şili davasının en önemli savunucularından biri olan Cortazar, devrimci kimliğinin ve üstün yazın yeteneklerinin yanı sıra amatör bir caz sanatçısıydı.

Octavio Paz (1914 - 1998)

Meksika halk edebiyatıyla gerçeküstücülüğü bağdaştıran yapıtlarıyla tanınan ve 1990 Nobel Edebiyat Ödülü'ne layık görülen Octavia Paz, Türkçe'ye az sayıda eseri çevrilen ve az tanınan Latin Amerikalı yazarlardan biri. İspanyol geleneğinden kopmayarak yazmaya şiirle başlayan, bir yandan da toplumsal sorunlarla ilgili çalışmalar yapan Paz., Yucatan'da işçiler ve köylüler için bir okul kurdu. Yoksul yerlilerle iç içe geçirdiği yıllarda biriktirdikleri, eserlerinin en önemli esin kaynağı olmuştur. İç savaş sırasında İspanya'ya gitti, Meksika'ya döndükten sonra edebiyat ve siyasetle ilgilenmeye devam etti. 1943 yılından itibaren Amerika, Fransa, Japonya ve Hindistan'a geziler yaptı. Meksika'ya döndükten sonra en üretken dönemine girdi ve birbiri ardına denemeler, şiirler ve tiyatro oyunları yazdı.

Carlos Fuentes'e göre Octavia Paz'ın en büyük başarısı "Düşünceye şiiri, şiire de düşünceyi yedirebilmiş olmasıdır. Düzyazısı metaforların gücünü, şiiri de mantıksal berraklığı barındırır."

Juan Perez Rulfo (1917 - 1986)

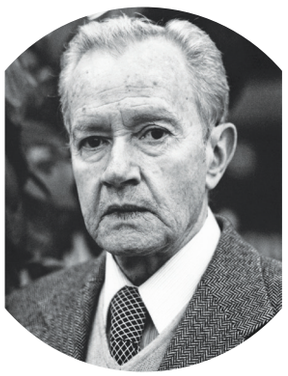

Fotoğraf çeken ve yazan Meksikalı Rulfo, İspanyolca edebiyatın en önemli isimlerinden biri. Çok az eser vermiş olmasına rağmen kendisinden sonraki İspanyol ve Latin Amerikan yazarlar üzerinde büyük etkisi oldu.

Kendine özgü bir devrimci tarzı olan, kısa ama çarpıcı eserlerinde, geri dönüşlerle alt üst edilmiş bir zaman akışı, iç monologlar, bilinçaltı akışı teknikleri kullanarak, sorunlu çocuk-ebeveyn ilişkileri, kırsal çevredeki şiddet ve ahlaki tükeniş gibi temaları konu alan yazar, 1970'te Meksika Ulusal Edebiyat Ödülü'nü kazandı.

Bütün öykülerini topladığı "Ova Alev Alev", Latin Amerika kırsalının hüznünü yansıtan "Altın Horoz", kötülüğün ta kendisi bir toprak ağasını anlattığı "Pedro Paramo", yazarın dilimize çevrilen kitapları arasında.

Mario Benedetti (1920-2009)

Şiir, roman, öykü, oyun, inceleme ve gazete yazılarından oluşan seksenden fazla kitaba imza atan Uruguaylı yazar Benedetti, Latin Amerika'nın ve İspanyolca'nın en çok okunan şairleri arasında yer alıyor. Birçok yapıtı 20. yüzyılın önemli bestecileri tarafından bestelenen yazarın, vatanından koparılan ama yaşamaktan vazgeçmeyenlerin yaşadığı insanlık dramını, bir çocuk aklının aydınlığıyla anlattığı "Kırık Köşeli İlkbahar" yazarın dilimize çevrilen eserleri arasında. Aydınlar ve sanatçıların politika ile ilşkilerini incelediği "Edebiyat ve Devrim" kitabı ise, bu konuda bir baş ucu kitabı niteliğinde.

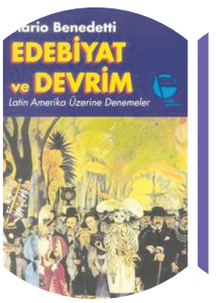

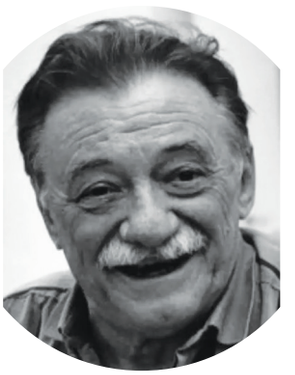

Gabriel Garcia Marquez (1927 - 2014)

Kolombiya'nın dünya edebiyatına en büyük armağanı olan ve Latin Amerika ülkelerinde Gabo olarak tanınan Gabriel José de la Conciliación García Márquez Aracataca'da dünyaya geldi. Yazarlık kariyerine odaklanmak için Kolombiya Ulusal Üniversitesi'ndeki hukuk ve gazetecilik öğrenimini yarım bıraktı ama uzun yıllar gazetecilik yapmıştır. İlk romanı "Yaprak Fırtınası" 1952 yılında yayımlanan ünlü yazar, başyapıtı "Yüzyıllık Yalnızlık" kitabını 1967 yılında Meksika'da yazdı. Dünya çapında büyük ilgi gören ve klasikler arasına giren bu kitabının yanı sıra, ülkemizdeki töre cinayetlerine benzer gelenekleri anlattığı "Kırmızı Pazartesi" adlı eseri, ülkemizde hala çok satan kitaplar arasında yer alır.

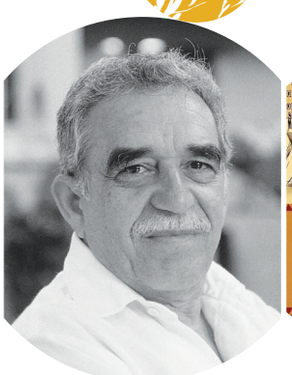

1972 yılında Neustadt Uluslararası Edebiyat Ödülü'nü ve 1982 Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanan Marquez, edebiyat dünyasında büyülü gerçeklik akımının öncü yazarları arasında...

Carlos Fuentes (1928-2012)

Meksika'nın önde gelen yazarlarından Fuentes, Amerika'da Columbia, Harvard ve Princeton üniversitelerinde dersler veren, İspanyolca edebiyatın en büyük ödülü Cervantes sahibi bir yazar. Bir süre Meksika'nın Paris büyükelçiliğini de yürüten Fuentes, Octavio Paz ile birlikte Obregon Literature Collection'u yönetti.

En önemli eserlerinden "Terra Nostra"da Akdeniz kültürünün binlerce senelik birikimi üzerinden Latin Amerika'nın köklerini yeniden yorumlayan yazar, ölümünden kısa bir süre önce yayımlanan romanı "Friedrich Balkonunda"da ise hayalî bir devrimden yola çıkarak yerleşik gerçekleri sorgular. Ünlü Amerikalı oyuncu Jean Seberg ile iki ay süren ilişkisinden yola çıkarak yazdığı "Diana" ise, yazara göre "sadece bir hayaldir. Çünkü tüm aşklar gibi yaşamın kendisi de bir hayaldir."

Mario Vargas Llosa (1936)

2010 yılında Nobel Edebiyat Ödülü alan Perulu yazar Llosa, konsolosluk görevlisi dedesinin yanında Bolivya'da büyüdü. Lima'da askeri liseyi bitirdi, San Marcos Üniversitesi'nde edebiyat eğitimi aldı. Madrid Üniversitesi'nde doktora yaptı. Yazdığı öyküler çeşitli dergilerde yayınlandı, gazetecilik ve televizyonculuk yaptı. İlk romanı "Kent ve Köpekler", 1963 yılında, Paris'te yaşadığı yıllarda basıldı. 1959-1966 arası Paris'te, 1969'a kadar Londra'da yaşadı, 1970'e kadar Washington Üniversitesi'nde dersler verdi. 1974'de Peru'ya dönene kadar da Barselona'da kaldı.

Dominik Cumhuriyeti'ni otuz yıldan fazla diktatörlükle yöneten ve halk arasında "teke" olarak adlandırılan Rafael Trujillo'nun öldüğü gün üzerinden yola çıkarak gelişen ve diktatörün iktidarda olduğu dönemin portresini üç ayrı bakış açısından anlatan "Teke Şenliği", başyapıtlarından biridir. Yaşamı ve hazzı yücelten, kişisel özgürlüğü göklere çıkaran bir anlayışla kaleme aldığı "Don Rigoberto'nun Not Defterleri", toplumun kurumlarına, katmanlarına ve düşünce kalıplarına yönelik bir eleştiri ve başkaldırı niteliğindedir.

Eduardo Galeano (1940-2015)

Latin Amerika edebiyatının sembol eserlerinden biri haline gelen ve darbelerin, diktatörlerin, Güney Amerika'nın zengin kaynaklarını yalayıp yutmak isteyen emperyalizmin kestiği damarların öyküsünü anlatan "Latin Amerika'nın Kesik Damarları" romanıyla dünya çapında ün kazanan Galeano, Uruguay'da doğdu. Çeşitli dergilerde yayın yönetmenliği ve yazarlık yaptı.

Latin Amerika tarihinin sadece darbelerden, işkence ve sürgünlerden değil aynı zamanda bitmeyen bir mücadele ve umuttan ibaret olduğunu anlatan, öz yaşam öyküsü de sayılabilecek "Aşkın ve Savaşın Gündüz ve Geceleri", Türkiye ve Latin Amerika'nın ortaklaşa tarihi konusunda bir rehber niteliği de taşır.

1973-1985 yılları arasında Arjantin ve İspanya'da sürgünde yaşadı. İki kez Casa de la Americas Ödülü'nü kazandı. Ateş Anıları adlı üçlüsü, Uruguay Kültür Bakanlığı Ödülü'ne layık görüldü. 1989'da Washington Üniversitesi tarafından American Book Award Ödülü'nü kazandı.

Isabel Allende (1942)

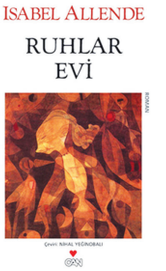

Şilili olan ama Peru'nun başkenti Lima'da doğan Allende'nin amcası Salvador Allende, 1973'de öldürülünceye dek Peru devlet başkanlığı görevini yürütüyordu. Amcasının politik etkisi, Isabel Allende'nin neredeyse tüm yaşamını Şili dışında geçirmesine neden oldu. Bir süre Venezuela'da ardından Amerika'da yerleşti. Çeşitli üniversitelerde dersler verdi.

Hemen tüm öykü ve romanlarında gerçekçi bir anlatım ve siyasal bir yaklaşım ile büyülü gerçekçiliği gerçeküstücü gelenekle ustaca birleştiren Allende'nin 1984'de basılan ilk romanı "Ruhlar Evi" yazarın en çok okunan eseridir. Bir ailenin tarihini üç kuşak üzerinden, Latin Amerika tarihinin aşina isimlerinin hayatlarındaki bilinmeyen hikâyeler eşliğinde ele alan eserde, kurgu ile anı birlikte ilerler. Ülkesinden sürülmesinin ardından kaleme aldığı denemeli topladığı "Yüreğimdeki Ülkem" ve beklenmedik bir anda bitkisel hayata giren kızının başında, kişisel hayatına dair aldığı notlardan oluşan ve 1991'de basılan "Paula", Pinochet diktatörlüğüne dair yazılmış en tanınan eserler arasında yer alır.

Paulo Coelho (1947)

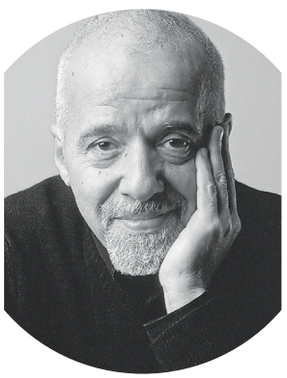

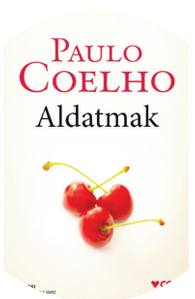

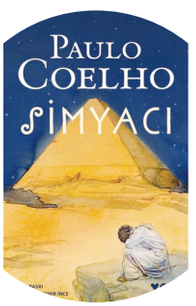

Rio de Janerio'da doğan Coelho, romanlarıyla tanınmadan önce Brezilya'nın tanınmış şarkı sözü yazarlarından biriydi. Coelho'yu önemli çağdaş yazarlar arasına katan "Simyacı" 1988 yılında basıldı ve yazarın, Gabriel Garcia Marquez'den sonra en çok okunan Latin Amerikalı yazar olmasını sağladı.c42 ülkede yayınlanan "Simyacı" 26 dile çevrildi. Hayatta umduğunu bulamadığını düşünen, bu neden intihara kalkıştıktan sonra kendini akıl hastanesinde bulan bir genç kızın, zaten çok çok az ömrü kaldığını öğrenmesiyle değişen dünyasını anlatan "Veronika Ölmek İstiyor" ve tutku dolu bir roman olan "Aldatmak", Coelho'nun en beğenilen eserleri arasında.

2002 yılında Brezilya Edebiyat Akademisi'ne kabul edilen yazar, yoksul gençlere yardım için kurduğu Coelho Enstitüsü'nde çalışıyor ve haftalık köşe yazıları yazmaya devam ediyor.

Roberto Bolaño (1953 - 2003)

Şili'de doğan ama çocukluğu Meksika'da geçen Bolaño, 20 yaşındayken Salvador Allende'nin sosyalist reform sürecine katılmak için, neredeyse bütün Amerika'yı kateterek Şili'ye gitti. Kısa süre sonra gerçekleşen Pinochet darbesinden sonra hapse girdi, kaçarak tekrar Meksika'ya döndü. Bekçilikten bulaşıkçılığa kadar çeşitli işlerde çalışan ve yazmaya 40'lı yaşlarında başlayan yazar, 90'lı yıllarda tanınmaya başladı.

"Vahşi Hafiyeler" romanıyla Herralde Ödülü'nü (1998) ve Latin Amerika'nın Nobel'i olarak görülen Venezuela Romulo Gallegos Ödülü'nü (1999) kazandı. Ölümünden bir yıl sonra 2004'te, "2666" adlı romanıyla İspanyolca yazılmış romanlara verilen Salambó ödülüne layık görüldü.

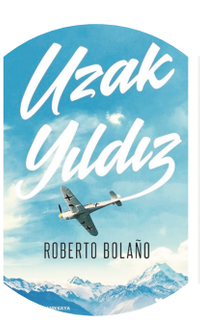

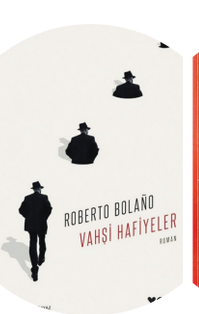

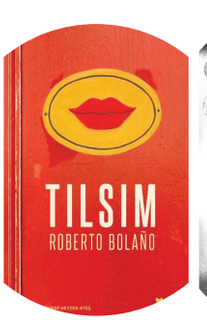

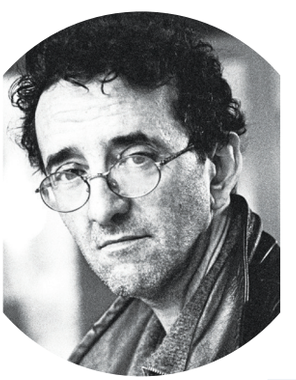

Masada yemek düzeni / Yılgı

Tek / Van iline bağlı ilçelerden biri

İzmir'in dahil olduğu Eurovelo rotası

Manisa'nın bir ilçesi / Cömert

Rus, Leh, Sırp vs. ortak adı

Türe

Elektrik sığa birimi / Göğün en yüksek katı

İsim / Kokmuş hayvan ölüsü

Şeker, yağ, un veya irmikle yapılan tatlı / Ab

Şaşırtıcı desenleri ile tanınan Hollandalı ressam

Buluş / Talaştan yapılan tahta

Tepke

Tersine / Arjantin plakası

Arnold Schwarzenegger'in canlandırdığı ölümcül robot

Altın elementinin simgesi / Önceden satış

Bir işaret sözü / Saçı dökülmüş olan

Ukrayna plakası / Sahte aydın

Aktif / Avrupa Uzay Ajansı

Kazakistan plakası / Sert, yumuşak karşıtı

Mısır plakası / Hastalık

Kir izi

İngilizce bay / Lityum imi

Desise, hile

Kuyruklu bir maymun cinsi

Deri işleme / Güreşte bir hareket

Çok bilgili / Alışveriş

Motor güç birimi / Asalet

Cerahat / Yakanın devrik bölümü

Doğanın sebep olduğu yıkım

Duygusal ilişki

Sarkmış, gevşek / Traktöre takılan yük arabası

Yemin

Seda / Seyelan

Kertenkele derisi / Anamal, kapital

Urfa'da ortaya çıkarılan ve dünyaca ün kazanan tarih öncesi tapınak

İtalyan televizyo-nu

Güç simgesi değnek

Gelecek / Notada duraklama zamanı

Yayla atılan tahta çubuk

Kırık kemik desteği

Sene / Şimdi, şu anda

Zaman zaman / Yakın arkadaş

Alt bilinç / Afrika'da bir ülke

Rusya'da bir Türk halkı

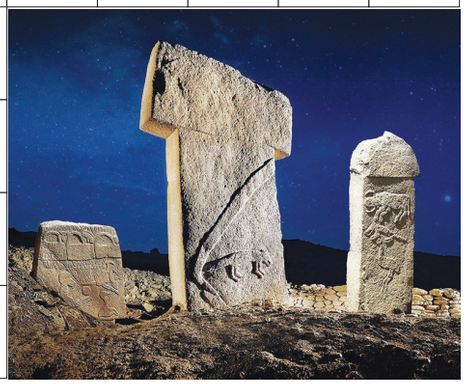

Geminin kıyıdan açılması

KKTC'nin başkenti / Bir bağlaç

Sülale

Genişlik

Düz yakalı bir ceket türü

Bertan KODAMANOĞLU

Sürdürülebilir bir büyüme hikayesi

1967 yılından bu yana, yükselen kalite standartları ve artan üretim kapasitesiyle Türkiye'ye hizmet sunmakta olan Kartonsan, günümüzde ülkemizin en büyük, Avrupa'nın ise dördüncü büyük kuşeli karton üreticisidir. 50. yılına ulaşmanın gururunu yaşayan Kartonsan, sürdürülebilir bir dünya ve gelecek için, paydaşlarıyla işbirliği içinde ve çevre odaklı bir yaklaşımla yeni atılımlarını gerçekleştirmeyi kararlılıkla sürdürecektir.

Kartonsan

pak topluluğu

Kartonsan